

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

NATIONALE REGIE
RUIMTELIJKE
ORDENINGSBELEID
VERSNELLEN
RUIMTELIJKE
OPGAVEN
STAPELKAARTEN
PROGRAMMA
NOVEX
PROVINCIES,
GEMEENTEN EN
WATERSCHAPPEN
STARTPAKKETTEN
NOVEX-GEBIEDEN
VERSTERKEN
PUZZELEN
VERNIEUWEN

Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Managementsamenvatting	6
1 Waarom een programma NOVEX?	10
2 NOVEX: Versnellen, versterken en vernieuwen	13
3 Inzet Rijksoverheid op ruimtelijke ordening	15
4 Aan de slag: routekaart NOVEX	19
4.1 Regie per provincie: van startpakket naar ruimtelijk arrangement	22
4.2 Gebiedsgerichte regie in de NOVEX-gebieden: naar ontwikkelperspectief en uitvoeringsafspraken	26
5 Datagedreven aanpak & monitoring	34
5.1 Datagedreven aanpak: versterking van de ruimtelijke informatiepositie	34
5.2 Monitoring van de doelen	35
Bijlage I – NOVEX-gebieden	36
Bijlage II – Overzicht Nationale programma's ruimtelijke ordening	40

Voorwoord

Ruimtelijke ordening is de Nederlandse nationale trots. Nederland heeft van oudsher het geloof in de maakbaarheid van het land en de kracht om hierin tot uitvoering te komen. Onze weg- en waterbouwwerken, infrastructuur, steden, bouwtechnieken en architectuur worden wereldwijd bewonderd en geroemd. Ruimtelijke ordening heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan hoe ons land er anno 2022 uit ziet.

Maar het werk in de ruimtelijke ordening is nooit af. Ook vandaag de dag staan we voor grote uitdagingen. Voldoende betaalbare en duurzame woningen, klimaatbestendige landschappen, meer biodiversiteit en natuurherstel. Daarnaast maken we aankomende jaren de omslag naar kringlooplandbouw en stappen we over op schone energievoorziening. Hierbij beschermen we ons cultureel erfgoed en houden we oog voor onze identiteit. Een grote opgave waarbij veel samenkomt en die ruimte vraagt binnen het beperkte oppervlakte van ons land. Dit vergt keuzes, slimme combinaties en sturing om onze ruimte eerlijk te verdelen. Het Rijk herpakt hierin de regie.

Met het programma novex herstellen we de traditie van ruimtelijke ordening op nationaal niveau. Samen met de medeoverheden, maar ook met het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties gaan we aan de slag. Van visie naar uitvoering, waarbij het programma novex zorgt voor de broodnodige executiekracht. Hiermee worden provincies en gemeenten beter in staat gesteld om de ruimtelijke uitdagingen aan te gaan. De uitvoering is een proces van aanpakken en samenwerken waarin alle partijen hun rol nemen.

Het is een grote opgave met besluiten die verstrekkend kunnen zijn. Uiteindelijk draagt alle inzet bij aan het maken van afgewogen, eerlijke keuzes die Nederland vormgeven voor de toekomstige generaties. Waarbij er voldoende woningen zijn voor onze (klein)kinderen, waarin landbouw een duurzame toekomst heeft, de natuur weer floreert en waarin ruimte is voor een duurzame en innovatieve economie.

Hugo de Jonge
Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

Management- samenvatting

Wie het nieuws van vandaag volgt, ziet dat ruimtelijke ordening overal opduikt. Ons land staat voor grote uitdagingen. We willen voldoende duurzame en betaalbare woningen, klimaatbestendige landschappen, meer biodiversiteit en natuurherstel, de omslag naar kringlooplandbouw, overstappen op schone energievoorziening, behoud van ons cultureel erfgoed en onze identiteit.

De druk op de ruimte in Nederland is groot. We moeten en willen heel veel op een klein oppervlak. Het lijstje claims is haast oneindig. Maar dit land wordt niet groter. Dit is het stuk land waarmee we het samen moeten doen. Dat vraagt om het maken van keuzes, het slim combineren van opgaven en sturing van Rijk om onze ruimte eerlijk te verdelen met oog voor de ruimtelijke kwaliteit.

Nationale regie op de ruimtelijke ordening is terug

De afgelopen jaren heeft het Rijk een rol op de achtergrond ingenomen in de ruimtelijke ordening. Met de Nationale Omgevingsvisie ging het Rijk weer een actievere rol spelen. In het regeerakkoord zijn de ambities verhoogd en is de regie op de ruimtelijke ordening weer bij het Rijk gelegd.

Op 17 mei 2022 heeft de minister voor vro in een brief¹ aan de Eerste en Tweede Kamer laten weten hoe het kabinet invulling wil geven aan de voornemens in het regeerakkoord.

Het programma NOVEX voert regie op basis van een goede interbestuurlijke samenwerking, met als concreet resultaat een gedeeld beeld van de opgaven, heldere voorwaarden en concrete uitvoeringsafspraken. Samen met het programma Mooi Nederland borgen we een mooi eindresultaat door belevingswaarde, gebruikswaarde en toekomstwaarde centraal te stellen bij de inrichting van ons land. Deze programma's maken dat we met elkaar snel goede keuzes kunnen maken, geen onnodige tijd verliezen en er samen voor te zorgen dat het ruimtelijk keuzevraagstuk weer onderdeel wordt van het publiek debat.

Routekaart en spelregels NOVEX

Het programma NOVEX heeft twee hoofdpijlers: regie per provincie en de gebiedsgerichte regie in NOVEX-gebieden. De vernieuwde samenwerkingsrelatie met provincies en in de NOVEX-gebieden vraagt om omgangs- en spelregels, zodat partijen weten wat ze van elkaar kunnen verwachten. Deze spelregels vinden hun basis in de reeds afgesloten samenwerkingsafspraken NOV1 en de Code Interbestuurlijke Verhoudingen tussen rijksoverheid, VNG, IPO en Unie van Waterschappen in het kader van de uitvoering van de NOV1. De afspraken worden in het licht van het herpakken van regie in de ruimtelijke ordening aangescherpt en lopen mee met het proces richting een basis bestuursakkoord en het vernieuwen van de Code.

Regie per provincie

Twaalf startpakketten

De grote urgente opgaven krijgen vorm en uitvoering via de verschillende nationale programma's, zoals die eerder zijn benoemd in de Ruimtelijke Orderingsbrief. In deze programma's zullen ruimtelijke keuzes worden gemaakt onder de verantwoordelijkheid van de betreffende bewindspersoon.

¹ Brief regering 'Nationale regie in de ruimtelijke ordening', 17 mei 2022, kenmerk 34682-92

In oktober 2022 legt het Rijk de opgave, in de vorm van een startpakket, voor aan iedere provincie om de nationale ruimtelijke doelen in te passen en te combineren met de lokale doelen en ambities op het gebied van ruimte. Het Rijk geeft de opgaven en voorliggende ruimtelijke keuzes, maar ook kansen en mogelijke spanningspunten mee die onderdeel vormen van de te leggen puzzel. Daarnaast geeft het Rijk helderheid over de spelregels en planning.

Het aanleveren van de opgaven en ruimtelijke keuzes gebeurt zodanig dat ook een totaalbeeld over alle provincies kan worden opgesteld. Een deel van deze keuzes zal echter specifiek gericht zijn op de ruimtelijke uitdagingen in een betreffende provincie. Zo zal het startpakket bestaan uit een generiek deel voor alle provincies én een specifiek deel per provincie. De provincies organiseren het proces waarbij zij regio's, gemeenten, waterschappen, uitvoeringsorganisaties en maatschappelijke partijen betrekken.

Twaalf puzzels

Provincies verbinden de nationale opgaven uit het startpakket met decentrale opgaven. Doel is om te onderzoeken hoe de verschillende opgaven met elkaar én met de ruimtelijke kwaliteit kunnen worden versterkt, welke richtinggevend keuzes daarvoor nodig zijn en hoe de uitvoering vorm krijgt. Provincies hanteren in ieder geval de drie afwegingsprincipes uit de novu en aanvullende kaders en spelregels die het Rijk formuleert in het startpakket.

Twaalf ruimtelijke arrangementen

In oktober 2023 komen Rijk en provincies in samenspraak tot een 'ruimtelijk arrangement' waarin zij als overheden per provincie afspraken maken hoe zij de ruimtelijke puzzel naar de praktijk vertalen. Overheden zetten gezamenlijk hun beschikbare instrumenten en middelen.

Ieder vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid. De minister voor vro coördineert en voert regie namens het Rijk. De bewindspersonen in het fysieke domein zien het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid om tot de ruimtelijk arrangementen te komen. Deze krijgen de vorm wederkerige afspraken tussen Rijk en provincie. De minister voor vro ziet toe op de borging van de afspraken in de aanscherping van de novu.

Na het ruimtelijk arrangement richten het Rijk en de provincies een cyclisch proces in, waarin ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen vanuit de nationale programma's, aanvullende ruimtelijke keuzes en nieuwe ruimtelijke kansen.

Regie in NOVEX-gebieden

Naast de ruimtelijke regie per provincie wordt ook ingezet op een gebiedsgerichte regie in NOVEX-gebieden. Het betreft hier gebiedsontwikkelingen waar nationale opgaven in het fysieke domein dusdanig stapelen dat een gebiedsgerichte ordening en prioritering van verschillende nationale opgaven noodzakelijk is om te kunnen komen tot de gewenste herbestemming en/of ingrijpende herinrichting met behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

Een aantal gebieden stonden al bekend als novu-gebied of als gebieden met grote verstedelijkingsopgaven: Twee nieuwe gebieden zijn daaraan toegevoegd: de regio Schiphol en de Lelylijn.

In deze gebieden zullen Rijk en regio als partners, volgens een nieuwe werkwijze, gebieds- en opgavegericht nauw samenwerken. Met de verstedelijkingsstrategieën hebben de samenwerkende overheden in de afgelopen periode veel ervaring opgedaan met deze manier van werken. Het Rijk treedt op als actieve partner in de gebieden door capaciteit en middelen in te zetten om tot die strategieën te komen. Ook zal het Rijk actief meedoen bij de uitwerking naar een gezamenlijk gedragen programmering en bestuurlijke afspraken.

Vertaling van het startpakket naar de novEX-gebieden

De provincies, gemeenten, waterschappen en het Rijk trekken als partners op in de vertaling van de opgaven uit het of meerdere provinciale startpakket(ten) naar de opgave voor de novEX gebieden.

Per novEX-gebied is een gezamenlijke Rijk-regio governance opgezet. Hierbij wordt gewerkt met een duo van een Rijk- en regiovertegenwoordiger. De minister en de bestuurder uit de regio spelen een belangrijke rol bij het versnellen van besluitvorming omtrent samenhangende ruimtelijke keuzes en de uitvoering van maatregelen zodat plannen toekomstbestendig en in samenhang gerealiseerd kunnen worden. Ze dragen hierin beide een resultaatverantwoordelijkheid; van een ontwikkelperspectief voor het novEX-gebied tot het maken van uitvoeringsafspraken die gedragen worden door zowel het kabinet als de dagelijks besturen van de betrokken medeoverheden en andere partijen. Aangezien de opgaven in samenwerking met maatschappelijke organisaties en marktpartijen worden opgepakt, is het opportuun om ook te bezien hoe zij hierin een rol kunnen krijgen.

Zestien ontwikkelperspectieven

De novEX-gebieden stellen een ontwikkelperspectief op. Het gezamenlijk ontwikkelperspectief is de basis voor strategische besluiten en uitvoeringsafspraken tussen alle overheden. Per 1 juli 2023 zijn de ontwikkelperspectieven van de novEX-gebieden klaar, gelijktijdig met de provinciale puzzel, zodat deze samen opgaan richting afspraken tussen het Rijk en medeoverheden (en andere regiopartners zoals maatschappelijke organisaties en marktpartijen).

Zestien uitvoeringsagenda's en regionale investeringsagenda's

Op basis van het ontwikkelperspectief wordt per novEX-gebied een gezamenlijk plan opgesteld: wat gaan we wanneer doen en met wie inclusief volgtijdelijke afhankelijkheden. Hiermee wordt de stap richting uitvoering en de bijbehorende ruimtelijke keuzes gezet om de stip op de horizon – in de komende vier tot tien jaar te bereiken. Dit plan omvat onder andere een uitvoeringsagenda inclusief regionale investeringsagenda.

Uitvoeringsafspraken per novEX-gebied

Het ontwikkelperspectief en de uitvoeringsagenda vormen de basis voor gezamenlijk afgestemde uitvoeringsafspraken en investeringsbesluiten.

Het Rijk vertaalt de gemaakte afspraken naar investeringsbeslissingen en naar eigen uitvoeringskracht voor de ontwikkeling van de novEX-gebieden. Het Rijk neemt het afgesproken deel van de uitvoering ter hand door rijksuitvoeringsorganisaties, gronden, mensen, instrumenten en middelen in te zetten om de uitvoering in gebiedsontwikkelingen op weg te helpen of te versnellen.

Relatie novex-gebieden en regie per provincie

Essentieel in het programma novex is het samenspel tussen de regie per provincie en de gebiedsgerichte regie in de novex-gebieden. Dit vraagt van provincies om met andere provincies samen te werken, omdat sommige novex-gebieden in meerdere provincies zijn gelegen. Zo zorgen we dat novex-gebieden integraal deel uitmaken van de provinciale puzzel. Op de provincietafel worden tijdens de rit opgaven tussen provincies en novex-gebieden besproken, denklijnen en oplossingsrichtingen gedeeld, vragen samen uitgezocht en van elkaar geleerd.

De provincie voert regie vanuit het leggen van de provinciale puzzel. Ieder novex-gebied kent echter verschillende betrokken partijen, tempo en (hoofd)opgaven. De regie in de novex-gebieden is daarom de verantwoordelijkheid van de trekkende bewindspersoon en de bestuurder uit de regio. Zij spelen een belangrijke rol in het versnellen van besluitvorming omtrent samenhangende ruimtelijke keuzes en de uitvoering van maatregelen zodat plannen toekomstbestendig en in samenhang gerealiseerd kunnen worden. Zij bepalen de strategie als het schuurt. Het is aan de provincie om in de puzzelfase vorm te geven aan de afstemming met de betreffende novex-gebieden, bijvoorbeeld door vertegenwoordigers uit het novex-gebied uit te nodigen voor de provincietafel.

Monitoring

We monitoren de voortgang om tijdig bij te kunnen sturen als dat nodig blijkt. We rapporteren jaarlijks via een voortgangsrapportage over de realisatie van de doelstellingen van het programma, de mijlpalen en factoren die van invloed zijn op de realisatie. In de voortgangsrapportage geven we een kwalitatief beeld van de voortgang van het programma.

Goed rentmeesterschap staat bij alles wat we doen voorop: de balans bewaren tussen het slim omgaan met ruimtevragers en de kwaliteit van onze leefomgeving. Zodat onze kinderen en kleinkinderen ook nog kunnen genieten van een mooi, groen, gezond en leefbaar Nederland, maar ook hun boterham kunnen verdienen en nog een betaalbare woning kunnen vinden.

1 Waarom een programma NOVEX?

Wie het nieuws van vandaag volgt, ziet dat ruimtelijke ordening overal opduikt. We staan voor grote ruimtelijke keuzes in het Nederlandse landschap, zoals het opwekken van 35 twh duurzame energie op land of de bouw van één miljoen extra huizen. We willen onze natuur versterken en investeren in een toekomstbestendige landbouw. Tegelijk ligt er een economische opgave om ruimte te blijven geven aan een duurzaam en ondernemend Nederland. Deze ambities vragen om vierkante meters, slimme combinaties, maatschappelijke betrokkenheid en vooral ruimtelijke keuzes. Deze verbouwing wordt alleen succesvol, dus met behoud van of verbetering van de ruimtelijke kwaliteit, als alle partijen hun eigen verantwoordelijkheid nemen én samenwerken.

Het programma NOVEX beschrijft hoe de rijksoverheid, onder regie van de minister voor vro en samen met de decentrale overheden, de komende jaren dit wil doen.

Ingrijpende verbouwing vraagt om duidelijke ruimtelijke keuzes

Nederland staat voor een ingrijpende verbouwing om alle ambities een plek te geven in het landschap. Het leggen van deze ruimtelijke puzzel is een complex vraagstuk, waarop de nationale, provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies niet meteen een panklaar antwoord hebben. Maatschappelijke dilemma's rondom de bouw van datacentra of woningbouw in laag gelegen polders vragen om goed rentmeesterschap, waarin de schaarse ruimte van Nederland met perspectief overgedragen kan worden aan de toekomstige generaties.

De afgelopen jaren heeft het Rijk een rol op de achtergrond ingenomen in de ruimtelijke ordening. De toenemende complexiteit van ruimtelijke dilemma's en het belang om versneld van visie naar uitvoering te gaan vragen om een sterkere regierol van de rijksoverheid. Zo kan de ruimtelijke puzzel in Nederland op een toekomstbestendige manier worden gelegd.

Alleen met een goede en ordentelijke ruimtelijke ordening kan de grote verbouwing en herinrichting van Nederland tot een goed einde worden gebracht: aantrekkelijke landschappen, goede natuur- en waterkwaliteit, voldoende en betaalbare woningen voor iedereen, een duurzame energie- en voedselvoorziening en een veilige leefomgeving voor mens en milieu. Om tempo te kunnen maken in de uitvoering zijn samenwerken, heldere meetbare doelen en afspraken nodig tussen de overheden. Het daadwerkelijk realiseren van de opgaven vraagt om maatwerk waarin rekening wordt gehouden met de karakteristieken van het gebied.

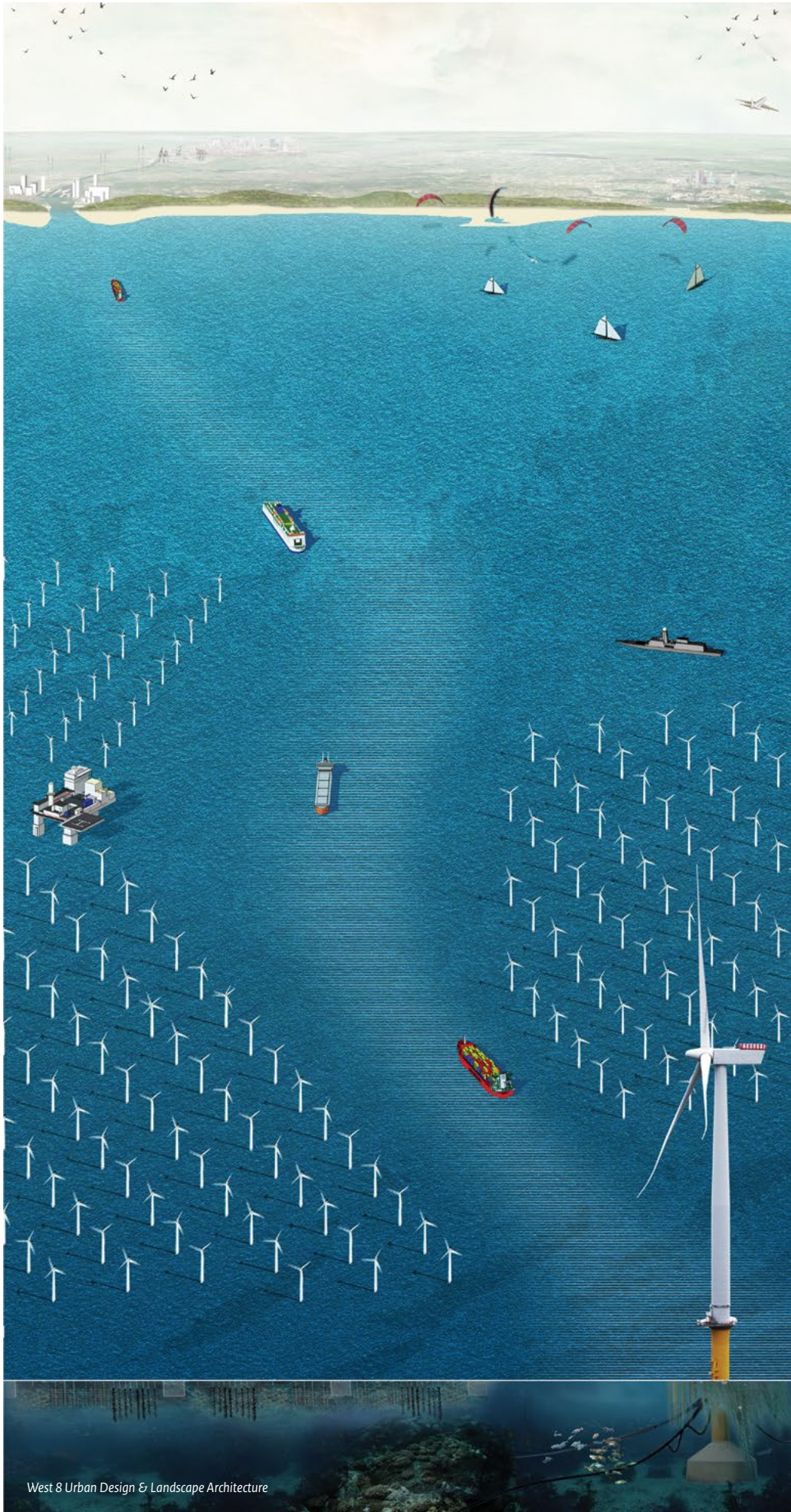
De grote ruimtelijke opgaven vragen om een samenhangende aanpak en intensieve samenwerking

De grote opgaven waar Nederland voor staat vragen om intensieve interbestuurlijke samenwerking en een betekenisvolle rol van de overheid. Een overheid die kan inspelen op veranderende omstandigheden. Op dit moment ervaren inwoners, maatschappelijke organisaties en private partijen vaak een veelkoppige overheid. Dit zorgt voor vermindering van het draagvlak en vertraging in de uitvoering.

Het Rijk werkt met de decentrale partijen daarom aan een samenhangende aanpak en handelt daarbij zo veel mogelijk als één rijksoverheid, waarbij de verwachtingen van de rijksinzet duidelijk zijn. Prioriteit geven aan bepaalde belangen en het combineren van functies worden daarbij niet uit de weg gegaan. Bewoners en gebruikers voelen zich daarbij geïnformeerd, betrokken en gehoord. Van visie naar uitvoering.

We vertrekken niet vanaf nul

De afgelopen jaren is al handen en voeten gegeven aan een andere manier van werken: integraal, interbestuurlijk en adaptief. Zo is voor elk van de vijf landsdelen een traject gestart om te komen tot een omgevingsagenda, die de inspiratie vormt voor de vernieuwde werkwijze tussen Rijk en provincie. De novi-gebieden en verstedelijkingsgebieden hebben daarnaast een impuls gegeven aan gebiedsgericht werken. Daarin stemmen Rijk en regio de maatregelen en besluiten op elkaar af. Met het introduceren van het programma novex en in het bijzonder het provinciaal arrangement wordt op de gezamenlijke inspanningen voor de omgevingsagenda's voortgebouwd. De resultaten en het netwerk dat vanuit de omgevingsagenda's is opgebouwd zal in de vernieuwde samenwerking tussen Rijk en regio worden benut en verder uitgebouwd.

West & Urban Design & Landscape Architecture

2 NOVEX: Versnellen, versterken en vernieuwen

In het programma staan drie doelen centraal, die passen bij de ruimtelijke opgaven en de behoefte om als één (rijks)overheid te handelen. Het programma novex beschrijft de manier van werken om deze doelen te realiseren. Het programma richt zich op het 'hoe': op de juiste momenten de juiste keuzes maken.

Versnellen van de uitvoering van de Nationale Omgevingsvisie

Ruimtelijke keuzes laten soms te lang op zich wachten, zijn onvoldoende in samenhang genomen of vertonen een gebrek aan adaptief vermogen om een adequaat antwoord te bieden op de transities. Het voornaamste doel van het programma novex is daarom het versnellen van de uitvoering van de Nationale Omgevingsvisie. Deze versnelling krijgt vorm door duidelijke afspraken te maken en belemmeringen weg te nemen. Bijvoorbeeld door ruimtelijke knelpunten en kansen vanuit een gezamenlijke informatiepositie inzichtelijk en bespreekbaar te maken en meer gecoördineerd het beschikbare geld en instrumenten van de rijksoverheid in te zetten.

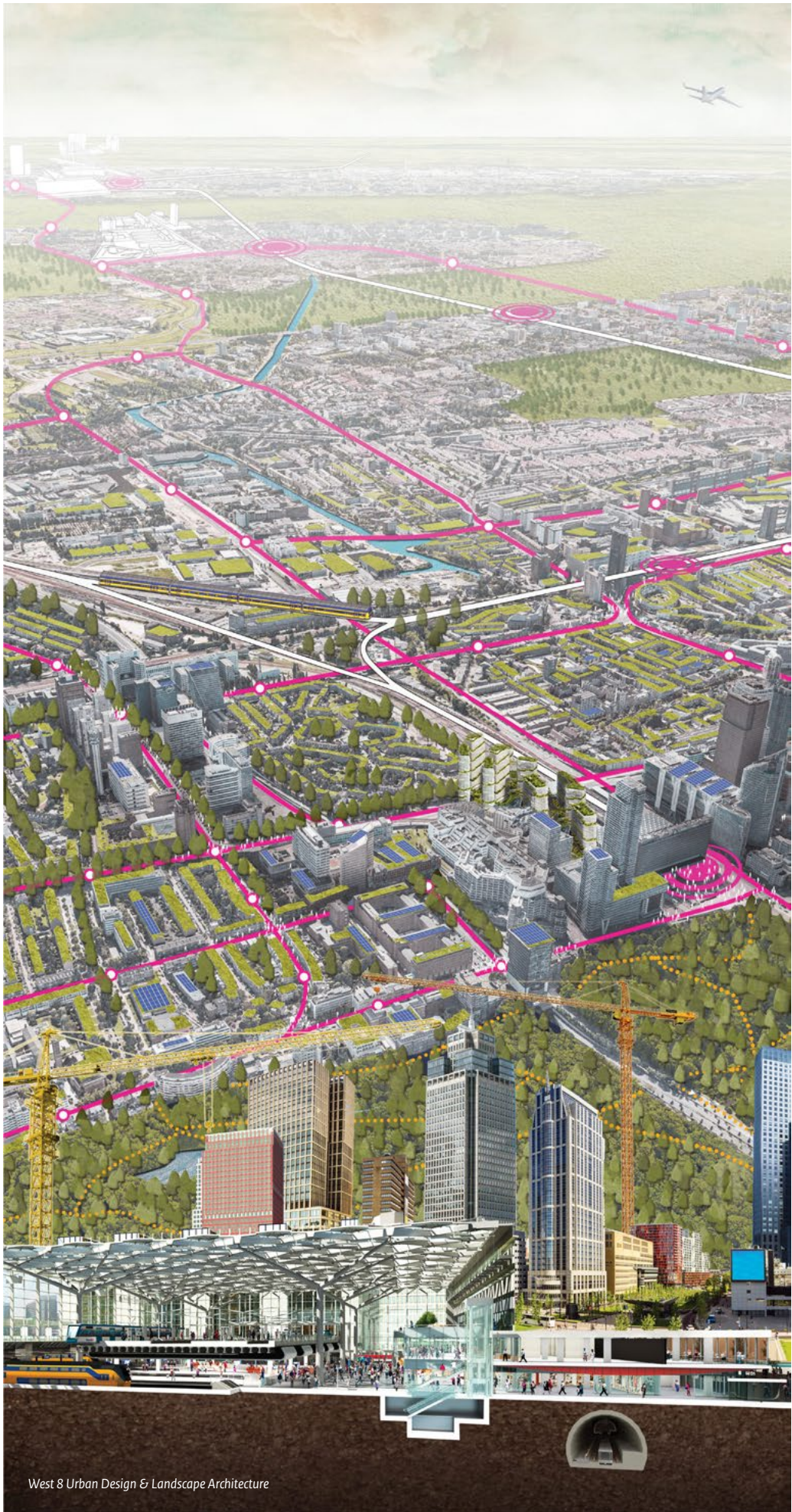
Versterken van de ruimtelijke regierol van het Rijk

In het maken van ruimtelijke keuzes is het belangrijk om een ruimtelijke impasse voor te zijn. Versnellen betekent verbindingen leggen, keuzes maken en prioriteiten stellen om een ruimtelijke impasse te voorkomen. Er is behoefte aan duidelijkheid vanuit de (rijks)overheid voor de langere termijn zodat maatschappelijke partijen en het bedrijfsleven kunnen rekenen op een betrouwbare en zichtbare overheid. Een sterkere regierol van het Rijk in de ruimtelijke ordening is voorwaarde voor het versnellen van regionale besluitvorming en de uitvoering. Het Rijk kijkt over provincie- en gemeentegrenzen heen en neemt de verantwoordelijkheid om knopen door te hakken waar dat nodig is.

Vernieuwen van de samenwerking in de (uitvoerings)relatie met provincies én in gebieden

Een versnelling van de uitvoering is onlosmakelijk verbonden met een vernieuwde samenwerking tussen overheden, bedrijven, bewoners en andere belanghebbenden. Het programma novex richt zich met name op de samenwerking tussen Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen. In de gebieden waar een opeenstapeling van opgaven aan de orde is, spelen de maatschappelijke organisaties, bedrijven en inwoners ook een belangrijke rol. Deze rollen en bevoegdheden moeten voor alle partijen duidelijk zijn, juist in gevallen dat de ruimtelijke puzzel niet meteen kan worden gelegd. Tegelijk is afstemming tussen ministeries en rijksuitvoeringsorganisaties cruciaal met het oog op één rijksoverheid.

West 8 Urban Design & Landscape Architecture

3 Inzet Rijksoverheid op ruimtelijke ordening

De schaarste aan ruimte in Nederland maakt dat het Rijk de regie in het ruimtelijk domein weer moet pakken: om te kiezen, om te verdelen en om een eerlijke uitkomst mogelijk te maken in dit verdeelvraagstuk. Dit betekent dat de nationale overheid, binnen de budgettaire kaders van het Coalitieakkoord, een sterkere rol in de ruimtelijke ordening zal gaan vervullen dan in de afgelopen jaren, zodat provincies, gemeenten en waterschappen hun werk beter kunnen doen. Door zelf ook een deel van de plannen uit te voeren, kan het Rijk gebiedsontwikkelingen ondersteunen en versnellen. Uitvoeringsorganisaties van het Rijk zullen zich daarom nog sterker moeten richten op de bijdrage die zij binnen hun positionering en budgettaire mogelijkheden kunnen leveren aan het realiseren van de ruimtelijke opgaven.

Nationale regie op de ruimtelijke ordening is terug

Het programma novex is onderdeel van het nieuwe nationale ruimtelijke beleid waarvan het fundament recent is neergelegd met de Ruimtelijke Ordeningsbrief². Het realiseren van samenhang in beleid en versnelling van de uitvoering loopt via de programma's novex en Mooi Nederland en de Aanscherping van de novi.

- **Programma novex:** het programma novex geeft via twee sporen vorm aan de noodzakelijke versnelling, versterking en vernieuwing. Enerzijds door met de provincies toe te werken naar twaalf ruimtelijke arrangementen. Daarin maken het Rijk en de provincies afspraken om de ruimtelijke puzzel te leggen waarin de opgaven en doelen uit de nationale programma's worden verbonden met de decentrale opgaven met behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Anderzijds door een gebiedsgerichte aanpak in zestien novex-gebieden; daar waar opgaven de provinciegrenzen overschrijden, meervoudige oplossingen nodig zijn en/of het Rijk zelf actief moet puzzelen.
- **Programma Mooi Nederland:** Het programma Mooi Nederland zet erop in dat de verbouwing van Nederland ook esthetisch en kwalitatief goed uitpakt. Het programma geeft een impuls aan de ruimtelijke kwaliteit in brede zin: belevingswaarde (mooi), gebruikswaarde (functioneel) én toekomstwaarde (robuust en duurzaam). Het programma Mooi Nederland ontwikkelt en biedt - vanuit de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving - helpende toekomst- en handelingsperspectieven en benut daarin de (verbeeldende en verbindende) kracht van ontwerp. Dat doet het programma in nauwe samenwerking met partners. Deze toekomst- en handelingsperspectieven helpen om de maatschappelijke opgaven binnen de gestelde randvoorwaarden met (meer) kwaliteit te realiseren en voeden de nationale programma's, provincies en gebieden en de aanscherping van de novi.
- **Aanscherping novi:** om meer regie te kunnen voeren op ruimte wordt de novi aangescherpt met structurerende nationale keuzes en wordt bezien welke keuzes juridisch moeten worden vastgelegd. Een deel van deze keuzes vloeit voort uit de diverse nationale programma's die ruimte vragen of ruimtelijke consequenties hebben. Ook vanuit het programma novex en het programma Mooi Nederland worden keuzes uitgewerkt. Het geheel aan keuzes dient in samenhang te landen in de aangescherpte novi. Deze novi geeft dan de aangescherpte rijkvisie op de toekomstige inrichting en de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving weer en voedt (nationaal) beleid en uitvoering. Zo ontstaat een cyclisch en iteratief proces van beleidsontwikkeling en -uitvoering ten aanzien van de fysieke leefomgeving.

² Brief regering 'Nationale regie in de ruimtelijke ordening', 17 mei 2022, kenmerk 34682-92

Deze drie onderdelen van het ruimtelijk beleid hangen sterk met elkaar samen. Zo biedt Mooi Nederland ruimtelijke concepten ter ondersteuning van het leggen van de ruimtelijke puzzel binnen programma NOVEX. Aanscherping NOVI zorgt vooral voor de inhoudelijke component (het 'wat'). Dat gebeurt door de doelen en kaders uit de nationale programma's met ruimtelijke gevolgen samen te brengen in het startpakket. Deze inhoud vormt cruciale inbreng voor het proces van het programma NOVEX, waarin die ruimtelijke puzzel moet worden gelegd. Tegelijk borgt de aangescherpte NOVI de inhoudelijke keuzes die hieruit voortkomen.

Ruimtelijke paraplu voor de nationale programma's

De grote, urgente opgaven krijgen vorm en uitvoering via de verschillende nationale programma's, zoals die eerder zijn benoemd in de Ruimtelijke Ordeningsbrief. In deze programma's zullen ruimtelijke keuzes worden gemaakt onder de verantwoordelijkheid van de betreffende bewindspersoon. De nationale programma's vormen zodoende het fundament van de ruimtelijke inzet vanuit de rijksoverheid. Een simpele optelsom van de doelen en opgaven uit deze programma's is echter niet genoeg om de ruimtelijke puzzel passend te maken. De programma's verschillen in schaalniveau, tempo of concreetheid van de doelen, waardoor het vinden van de samenhang in de keuzes niet eenvoudig is.

Het programma NOVEX biedt de overkoepelende momenten en structuur om de samenhang te vinden én daar concrete afspraken over te maken. (zie ook hoofdstuk 4 – spelregels). Het programma NOVEX vormt zo de ruimtelijke paraplu, met inachtneming van de rollen en verantwoordelijkheden van de betrokken partijen in de nationale programma's.

Ruimtelijke inzet vanuit de eigen uitvoeringskracht

De rijksoverheid versnelt en ondersteunt het uitvoeren van gebiedsontwikkelingen als dat nodig is om de nationale belangen te waarborgen en te behartigen. Dit doet zij door een deel zelf uit te voeren, actief gronden in te zetten en via een gezamenlijke investeringsagenda. Op welke wijze is afhankelijk van de specifieke situatie en mogelijkheden in het gebied.

- **Inzet instrumenten:** ook de rijksoverheid beschikt over ruimtelijke instrumenten om de ontwikkeling van een gebied versneld te realiseren. Voorbeelden zijn het voorkeursrecht, inzet Crisis- en Herstelwet en/of een projectbesluit. Belangrijk is om maatwerk te leveren vanuit een overzicht van de mogelijkheden en kennis van het gebied, zodat het Rijk en de andere overheden elkaar hierop kunnen aanvullen.

De rijksuitvoeringsorganisaties, waaronder het rvb, beschikken over gronden die in sommige situaties op de juiste plek en het juiste moment kunnen worden ingezet. De beschikbaarheid van grond vormt in gebiedsontwikkelingen vaak een cruciale schakel. Bijvoorbeeld als ruilgrond in de 'schuifpuzzel' die in een gebied strategisch kunnen worden ingezet. Het Rijk wil bijdragen aan gebiedsontwikkelingen door grondposities in te zetten. Ook kan het Rijk andere overheden mogelijk helpen om meer actief grondbeleid te voeren door belemmeringen weg te nemen. De mogelijkheden die het Rijk heeft om gronden beschikbaar te stellen voor ruimtelijke ontwikkelingen zijn wisselend en verdeeld over verschillende uitvoeringsorganisaties. De huidige gronden van het Rijk kunnen (voor een deel) worden ingezet om het uitvoeren van de nationale programma's te ondersteunen, zoals onder meer met het programma Opwek van Energie op Rijksvastgoed gebeurt. Om ook in de toekomst goed in te kunnen spelen op urgente ruimtevragen gaat het Rijk de meerwaarde, kansen en risico's van het verwerven van gronden onderzoeken. Op basis daarvan wordt ook gekeken naar het vergroten van de eigen grondvoorraad, bijvoorbeeld om de mogelijkheid te creëren om bedrijven dicht bij stikstofgevoelige natuur te kunnen verplaatsen.

- **Uitvoerbaarheid van beleid:** om zo snel mogelijk tot daadwerkelijke realisatie van beleidsambities te komen is het van belang om tijdig in het proces zicht te hebben op de uitvoerbaarheid van de ambities vertaald naar gebieden. Een check op de uitvoerbaarheid zal daarom niet alleen onderdeel moeten uitmaken van de diverse programma's die de komende tijd in de leefomgeving moeten

worden ingepast, maar is nadrukkelijk ook onderdeel van het programma novex. Tijdige kennis van eventuele knelpunten, zoals schaarste in specifieke delen van de arbeidsmarkt, kan aanleiding geven om processen aan te passen of, als dat niet anders kan, ambities te temporiseren.

Een uitvoerbaarheidstoets, waarvan de vorm en intensiteit in de startfase gezamenlijk wordt bepaald, beoordeelt of overheden en rijksuitvoeringsorganisaties uit de voeten kunnen met datgene wat het Rijk bij hen neerlegt. De toets maakt deel uit van de ruimtelijke arrangementen, zodat vroegtijdig inzicht ontstaat in knelpunten en vertraging is te voorkomen of verminderen.

- **Samenwerking rijksuitvoeringsorganisaties:** de rijksuitvoeringsorganisaties³ gaan een sterkere en actievere bijdrage leveren aan het realiseren van de ruimtelijke opgaven. Ze beschikken over uiteenlopende kennis, ook van gebieden, en ervaring in het uitvoeren van beleid. De uitvoeringsorganisaties bundelen hun krachten in provincies en novex-gebieden. Het kan gaan om de inzet van mensen, van grond of vastgoed, of andere manieren om te ondersteunen. Een concreet uitgewerkt aanbod van mogelijkheden is onderdeel van de besluitvorming over het totale arrangement in het gebied, inclusief de bekostiging ervan.

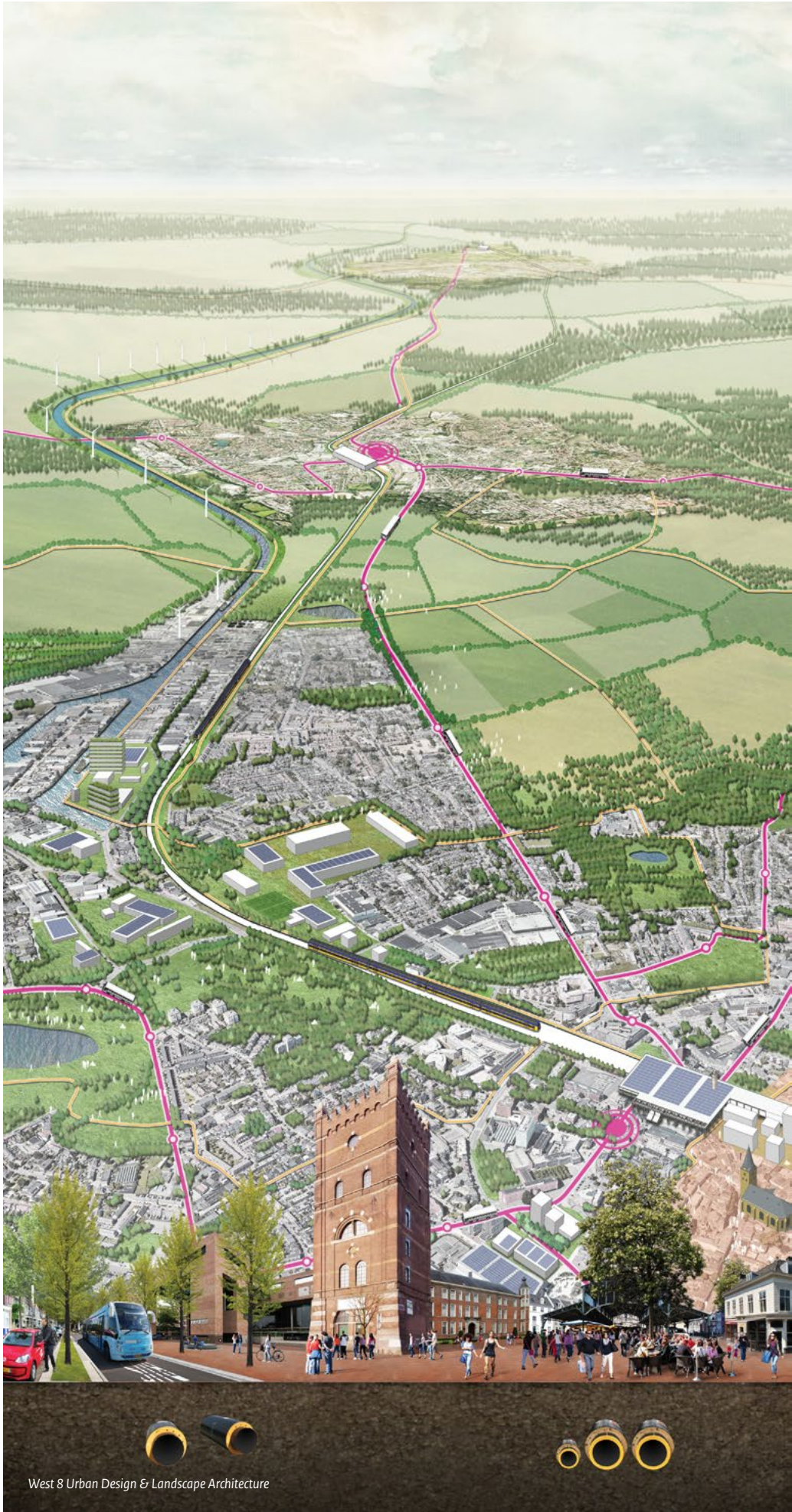
De rijksuitvoeringsorganisaties stellen zich op als een daadkrachtige samenwerkingspartner en treden zoveel mogelijk als één Rijk op. In het samenbrengen van de uitvoeringsorganisatie is coördinatie van belang, die bijvoorbeeld door de ontwikkelbaarheid van het Rijksvastgoedbedrijf (rvb) is in te vullen. Deze eenheid beschikt over mensen met ervaring in het organiseren van en deelnemen aan (gebieds) processen, waarbij de interactie met regionale en marktpartijen cruciaal is. De eenheid beschikt daarnaast over een netwerk en samenwerkingsafspraken met de uitvoeringsorganisaties van het Rijk. Daardoor wordt de gebundelde inzet van mensen, grond en instrumenten gemakkelijker.

Gezamenlijke (regionale) investeringsagenda's

In een aantal gebieden wordt nu geëxperimenteerd met Regionale Investeringsagenda's (RIA's). Deze publiek-private investeringsagenda zal als instrument worden ingezet voor de novex-gebieden. Uitvoeringskracht vraagt namelijk om consistent lange termijnbeleid. Alleen op die manier zijn andere partijen te binden aan de uitvoeringsopgave, ook in financiële zin. Dit maakt maatschappelijke energie los om plannen mee te ontwikkelen en mee te investeren. Met behulp van deze gezamenlijke investeringsagenda's kunnen de ambities en opgaven per gebied op een niet-vrijblijvende wijze worden ingevuld.

De investeringen vanuit het Rijk betreffen nadrukkelijk alleen bestaande budgetten, onder meer uit de nationale programma's. Een gezamenlijke investeringsagenda helpt om deze (sectorale) budgetten gericht en in samenhang met elkaar in te zetten, met als doel om de uitvoering in een gebied (versneld) op gang te brengen. De nationale programma's blijven eindverantwoordelijk voor de toewijzing van de budgetten. De investeringsagenda sluit daarnaast zoveel mogelijk aan op bestaande provinciale, regionale en lokale agenda's.

3 o.a. Kadaster, Rijksvastgoedbedrijf, Staatsbosbeheer, Rijkswaterstaat.

West 8 Urban Design & Landscape Architecture

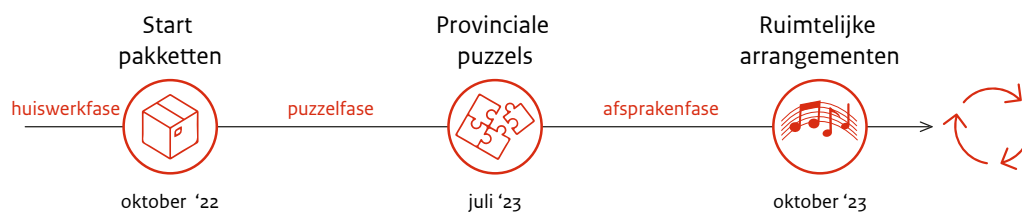
4 Aan de slag: routekaart NOVEX

Het programma NOVEX kent twee uitwerkingslijnen: via de regie per provincie en de gebiedsgerichte regie in NOVEX-gebieden. Het voorliggende programmaplan bevat een routekaart op hoofdlijnen, de tafels voor het ruimtelijke gesprek en de belangrijkste spelregels om tot concrete resultaten in de uitvoering te komen. Voor de provinciale en gebiedsgerichte regie is ingezoomd op de verschillende fases, producten, samenwerkingsrelaties en de bijdrage van het Rijk. De twee regielijnen zijn echter niet los van elkaar te zien. Daarom is afsluitend in dit hoofdstuk aandacht voor de samenhang tussen de regie per provincie en het proces in de NOVEX-gebieden.

Routekaart op hoofdlijnen

Voor beide regielijnen zijn mijlpalen opgenomen. Hoewel de producten en activiteiten in de provinciale lijn verschillen van de producten uit de NOVEX-gebieden, geven de mijlpalen de mogelijkheid om de samenhang te bewaken.

- Met de puzzels die gelegd worden vanuit **regie per provincie** ontstaat zekerheid over hoe alle opgaven van de nationale programma's ruimtelijk zijn in te passen en in onderlinge samenhang met elkaar en met decentrale opgaven zijn uit te voeren. Het traject loopt in drie fasen: huiswerkfase met als product een startpakket, puzzelfase met als product provinciale puzzels en de afsprakenfase met als resultaat de ruimtelijke arrangementen. Na het ruimtelijk arrangement richten het Rijk en de provincies een cyclisch proces in, waarin ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen vanuit de nationale programma's, aanvullende ruimtelijke keuzes en nieuwe ruimtelijke kansen.

- Door middel van **gebiedsgerichte regie** in de NOVEX-gebieden werken Rijk en regio gezamenlijk aan het ontwikkelperspectief per gebied. Dat vormt de basis voor strategische besluiten van alle overheden, maatschappelijke en private partijen voor de ontwikkeling van het gebied

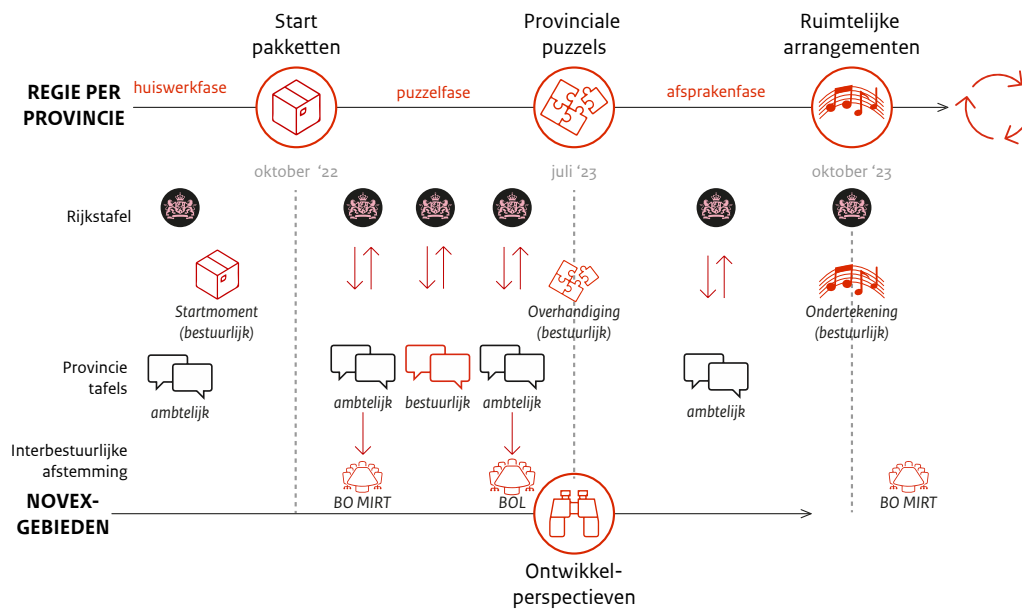
Provinciale en interdepartementale tafels

Voor het leggen van de ruimtelijke puzzels onderscheiden we een drietal gesprekstafels, waar concrete afspraken worden gemaakt en knelpunten en kansen worden besproken op het juiste niveau:

- **Provincietafel:** Op de provincietafel bespreken Rijk en de betreffende provincie de voortgang,

tussenresultaten, denklijnen, grensoverschrijdende opgaven en knelpunten bij het leggen van de ruimtelijke puzzel. Het kan zijn dat provincies problemen ervaren in de samenwerking, ontdekken dat bepaalde uitgangspunten goede oplossingen in de weg staan of ervaren dat er tussentijds knopen moeten worden doorgehakt. Deze kunnen worden geagendeerd op die provincietafel, als er sprake is van samenhangende vraagstukken die de bestaande (sectorale) overlegstructuren overstijgen. Voor de ambtelijke afstemming wordt gebruik gemaakt van het bestaande netwerk onder de novi.

- **Rijkstafel:** Deze (ambtelijke) interdepartementale tafel heeft als doel om afstemming en coördinatie op rijksniveau in de juiste banen te leiden. De coördinatie hiervan vindt plaats vanuit het proces om tot aanscherping van de novi te komen. Het startpakket, als huiswerk van het Rijk, komt via deze interdepartementale tafel tot stand.
- **Bestuurlijke afstemming:** Er vindt tussentijds overleg plaats tussen de minister voor VRO en elke provincie afzonderlijk in de puzzelfase. Ook benutten we het Bestuurlijke Overleg Leefomgeving (voorjaar) en bekijken we de mogelijkheid om aansluitend aan het Bestuurlijk Overleg MIRT (najaar) een bestuurlijk overleg te plannen. In deze landsdelige overleggen kunnen ook provinciegrensoverschrijdende thema's en de samenhang met de novex-gebieden, investeringsafspraken en de uitkomsten van ruimtelijke puzzels besproken worden. Op voorhand zijn er in het proces aanvullend hierop drie bestuurlijke momenten opgenomen: het startmoment, bij het kenbaar maken van de startpakketten, de overhandiging van de puzzels door de provincies en de ondertekening van de ruimtelijke arrangementen.

Schematische weergave van de tafels

In bovenstaande schematische weergave zijn de tafels van de afzonderlijke nationale programma's en novex-gebiedstafels niet opgenomen. Deze tafels spelen een belangrijke rol in de voorbereiding van het startpakket en doorwerking van de afspraken uit het ruimtelijke arrangement.

Spelregels

De vernieuwde samenwerkingsrelatie met provincies en in de NOVEX-gebieden vraagt om omgangs- en spelregels, zodat partijen weten wat ze van elkaar kunnen verwachten. Deze spelregels vinden hun basis in de reeds afgesloten samenwerkingsafspraken novi en de Code Interbestuurlijke Verhoudingen tussen rijksoverheid, vng, ipo en Unie van Waterschappen in het kader van de uitvoering van de novi. De afspraken worden in het licht van het herpakken van regie in de ruimtelijke ordening aangescherpt en lopen mee met het proces richting een basis bestuursakkoord en het vernieuwen van de Code. De onderstaande spelregels gelden voor 'regie per provincie' (zie 4.1) en de 'gebiedsgerichte regie' (zie 4.2).

- **Rol en verantwoordelijkheid** - Overheden werken samen vanuit hun eigen rol en verantwoordelijkheid en zetten gezamenlijk en gecoördineerd hun instrumenten en middelen in. De provincie heeft de regie over het maken van de ruimtelijke puzzel. Provincies betrekken bij het leggen van de ruimtelijke puzzel actief de gemeenten, waterschappen, uitvoeringsorganisaties en relevante maatschappelijke organisaties. De provincies formuleren richting gebiedspartners en aan de minister voor vro hoe ze deze betrokkenheid concreet vorm willen geven.
- **Minister voor vro verantwoordelijk** - De minister voor vro is verantwoordelijk voor de nationale ruimtelijke ordening en daarmee voor de uitvoering van de programma's novex, Mooi Nederland en de aanscherping van de novi. De minister voor vro coördineert en voert ruimtelijke regie vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid met de collega-bewindspersonen om de verbouwing van Nederland in onderlinge samenhang vorm te geven.
- **Eén rijksoverheid** - De betrokken ministeries zorgen dat in oktober 2022 de ruimtelijke opgaven (zo veel mogelijk) helder zijn en zien het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid om te komen tot nadere nationale keuzes als blijkt dat de ruimtelijke puzzel niet past. Bewindspersonen zijn hier in de fase van het leggen van de puzzel ook aanspreekbaar op en scheppen de noodzakelijke randvoorwaarden en condities. De bewindspersonen zijn primair verantwoordelijk voor hun eigen (beleids-)terrein en blijven ook bij de realisatie betrokken totdat het vooraf afgesproken resultaat is bereikt.
- **Opgaven en ruimtelijke kwaliteit staan centraal** - We werken als één overheid waarbij de opgaven centraal staan en we de ruimtelijke kwaliteit borgen en waar mogelijk vergroten. We onderzoeken hoe de verschillende opgaven met elkaar én met de ruimtelijke kwaliteit kunnen worden versterkt, welke richtinggevende keuzes daarvoor nodig zijn en hoe de uitvoering vorm krijgt. Waar nodig zal ook provinciegrens overstijgend worden samengewerkt.
- **We werken integraal en gebiedsgericht samen** - Hierin hanteren we de afwegingsprincipes uit de novi: Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies, kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal en afwentelen wordt voorkomen. Het combineren van ruimtevragers en bundelen van hun ruimtebeslag kan de puzzel in een gebied makkelijker maken. Daarnaast zijn water en bodem sturend voor de ruimtelijke inrichting.
- **Conflictbeslechting** - Daar waar het proces op onderdelen vastloopt of er tussentijds knopen moeten worden doorgehakt, kunnen deze worden geagendeerd in het eerstvolgende terugkoppelmoment op de provincietafel. Op gebiedsniveau vindt de conflictbeslechting plaats passend binnen het betreffende bestuurlijke gremium. De provincie kan naast haar rol als gebiedsregisseur (waarbij het proces met andere overheden gefaciliteerd wordt) ook als bevoegd gezag optreden waarbij ze kan interveniëren. Daar waar geen decentrale oplossing is of de provincie partij is in het conflict, gaat het voortouw over naar het Rijk. Waar nodig wordt bij spanningen landelijk opgeschaald naar interdepartementaal niveau, met de Ministerraad als uiterste escalatieniveau indien nodig. Als dit qua timing of urgentie geen oplossing is vindt ad-hoc escalatie plaats. Afhankelijk van de opgave is de verantwoordelijke bewindspersoon zelf aan zet. Bij samenhangende vraagstukken tussen twee of meer opgaven worden aanvullende richtinggevende keuzes gemaakt onder regie van de minister voor vro.

4.1 Regie per provincie: van startpakket naar ruimtelijk arrangement

Doel van de provinciale puzzel is om te onderzoeken hoe, door de ruimtelijke schaalniveaus heen, de verschillende opgaven elkaar kunnen versterken, welke nationale richtinggevendende keuzes daarvoor nodig zijn en hoe die moeten worden uitgevoerd. Met de provinciale puzzels werken Rijk en provincie toe naar een ruimtelijk arrangement. Daarin maken zij per provincie afspraken over het vertalen van de ruimtelijke puzzel naar de praktijk. Het ruimtelijk arrangement bestaat uit afspraken over ruimtelijk richtinggevendende keuzes, uitvoering en investeringsbeslissingen. Het vormt de basis voor de herijking van het planologisch kader van de betreffende provincie. Op die manier wordt de uitvoering versneld en de ruimtelijke kwaliteit versterkt.

Huiswerkfase

Resultaat: twaalf startpakketten aan provincies

In oktober 2022 legt het Rijk de opgave, in de vorm van een startpakket, voor aan iedere provincie om de inpassing van nationale doelen in te passen en te combineren met de lokale doelen en ambities op het gebied van ruimte. Het Rijk geeft de opgaven en voorliggende ruimtelijke keuzes, maar ook kansen en mogelijke spanningspunten mee die onderdeel vormen van de te leggen puzzel, bijvoorbeeld de gebiedsdoelen, van het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Daarnaast geeft het Rijk helderheid over de spelregels en planning.

Het startpakket bestaat uit de volgende onderdelen:

- Spelregels
- Mijlpalen en beschrijving producten
- Ruimtelijke kansen en spanningspunten
- Ritmiek nationale programma's
- Opgaven en voorliggende ruimtelijke keuzes, volgend uit een ruimtelijke vertaling van de nationale programma's en achterliggende nationale en EU-kaders
- Ruimtelijke afwegingsprincipes
- Ruimtelijke data
- Instrumentenkoffer en bestaande fondsen
- Opgaven NOVEX-gebieden

Hoofdbestanddeel van het startpakket zijn opgaven en ruimtelijke keuzes die vanuit de verschillende nationale programma's (en achterliggende nationale en Europese kaders) bij de provincies worden neergelegd. Zo kent het landelijk gebied een forse opgave de komende jaren ten aanzien van landbouw, voedselvoorziening en natuur. De doelen vanuit verschillende nationale belangen voor het landelijk gebied vormen een belangrijk deel van het startpakket. Voor een overzicht van alle nationale programma's zie bijlage II, die eerder zijn beschreven in de Ruimtelijke Ordeningsbrief.

Het aanleveren van de opgaven en ruimtelijke keuzes gebeurt zodanig dat ook een totaalbeeld over alle provincies kan worden opgesteld. Een deel van deze keuzes zal echter specifiek gericht zijn op de ruimtelijke uitdagingen in een betreffende provincie. Zo zal het startpakket bestaan uit een generiek deel voor alle provincies én een specifiek deel per provincie.

De status van deze puzzelstukken kan tegelijk per programma verschillen: het ene nationale programma is al verder gevorderd dan het andere. Het Rijk zorgt ervoor dat deze puzzelstukken zo concreet mogelijk worden aangereikt. Voor de opgaven die nu nog niet helder zijn, geeft het Rijk aan wanneer dat verwacht kan worden en hoe daarmee omgegaan kan worden, zodat in de puzzel deze puzzelstukken evenwichtig zijn mee te nemen.

De provincie vertaalt de opgaven en ruimtelijke keuzes uit het startpakket naar de NOVEX-gebieden, die (deels) binnen de betreffende provincie vallen.

Samenwerking: Rijk aan zet

In deze huiswerkfase ligt de nadruk bij het Rijk. Het Rijk zorgt dat in oktober 2022 de ruimtelijke opgaven zo helder mogelijk zijn. De minister voor vro coördineert, waarbij de departementen verantwoordelijk blijven voor de inhoudelijke inbreng vanuit hun nationale programma's. De minister voor vro is verantwoordelijk voor het bijeenbrengen en formuleren van de uitvraag aan provincies, het gebundeld aanleveren van het startpakket per provincie en het coördineren van het proces. De provincies organiseren het proces waarbij zij regio's, gemeenten, waterschappen, uitvoeringsorganisaties en maatschappelijke partijen betrekken. Het Rijk zet via het programma novex een dialoog (provincietafel) met de provincies op om de provincies gezamenlijk tussentijds te informeren over de voortgang rondom het startpakket, met als doel potentiële obstakels of onduidelijkheden vroegtijdig weg te nemen.

Wat brengt het Rijk mee ter tafel?

In deze fase doet het Rijk haar huiswerk, via de rijkstafel en de provincietafel, in de voorbereiding van het startpakket, inrichting van het proces en de definitie van de kaders en de kansen. Het Rijk zorgt dat het startpakket per provincie voldoende houvast biedt voor de provincies om de puzzel te kunnen leggen en om de opgaven te vertalen naar de novex-gebieden.

Proeftuin Flevoland

In Flevoland draaien we al enige tijd proef onder de titel Strategische Agenda Flevoland (SAF). Rijk en regio hebben samen een ontwikkelingsperspectief met hoofdogaven opgesteld (SAF 1.0), dat nu ruimtelijk wordt vertaald met behulp van ontwerp onderzoek, verdieping per opgave en een geïntegreerde Stapelkaart Flevoland. Eerst wordt ervaring opgedaan met een beperkt aantal ruimtelijke nationale opgaven. Zo ontstaat zicht op de (on)volledigheid van het rijkshuiswerk op de nationale opgaven, de ruimtelijke vertaling ervan (en voorwaarden waaronder), de uitvoerbaarheid, wederzijdse afhankelijkheden en opgaven voor nadere uitwerking dan wel (bestuurlijke) keuzes. Het doel is een afsprakenkader Strategische Agenda 2.0 (begin 2023), dat ook de opmaat voor een ruimtelijke arrangement Flevoland (juli-oktober 2023).

Puzzelfase

Resultaat: twaalf provinciale puzzels

Provincies verbinden de nationale opgaven uit het startpakket met decentrale opgaven. De integrale afweging gebeurt op basis van de ruimtelijke puzzel. Deze richt zich zowel op de verdeling van de schaarse ruimte als het realiseren van omgevingskwaliteit, gezondheid en veiligheid. Doel is om te onderzoeken hoe de verschillende opgaven met elkaar én met de ruimtelijke kwaliteit kunnen worden versterkt, welke richtinggevendende keuzes daarvoor nodig zijn en hoe de uitvoering vorm krijgt.

Provincies hanteren in ieder geval de drie afwegingsprincipes uit de novi⁴ en aanvullende kaders en spelregels die het Rijk formuleert in het startpakket. De provincies geven aan op welke wijze de ruimtelijke kwaliteit wordt behouden of versterkt. De invulling van de ruimtelijke puzzel is maatwerk per provincie of daarbinnen gelegen regio's. De provincie bepaalt in overleg met andere overheden of de ruimtelijke puzzel op het schaalniveau van de provincie of regio's daarbinnen wordt gelegd. Provincies werken toe naar een efficiënte organisatie van processen, het gezamenlijk maken van richtinggevendende keuzes en het maken van bindende uitvoeringsafspraken. Zij benutten kansen om zaken te bundelen of efficiënter te organiseren. Met de provinciale puzzel wordt onder meer voortgebouwd op de omgevingsagenda's, provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies (povi's en govi's,) en regionale waterprogramma's. De novex-gebieden komen als herkenbare eenheden terug in de provinciale puzzels.

⁴ Combinaties van functies gaan voor enkelvoudige functies; kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal; afwentelen wordt voorkomen

Met de ruimtelijke puzzel geven de provincies uiterlijk per 1 juli 2023 inzicht in:

- Hoe door de ruimtelijke schaalniveaus heen de verschillende opgaven elkaar in samenhang versterken zodat de ruimtelijke kwaliteit wordt versterkt;
- Waar de uitvoering van de programma's ruimtelijk mogelijk is in de betreffende provincie en waar die tot kansen en knelpunten in uitvoering kan leiden;
- Welke aanvullende nationale richtinggevende keuzes noodzakelijk of wenselijk zijn. Dat kan bijvoorbeeld een herschikking van opgaves binnen en tussen provincies zijn;
- Waar samenhang in de uitvoering van de verschillende nationale programma's (en regionale programma's) nodig is in ruimte en tijd en hoe dat vormgegeven kan worden;
- Voorstellen voor effectieve en efficiënte inzet van middelen en instrumentarium: bestaande budgetten uit de (nationale, regionale) programma's, (aanvullende) instrumentarium en het wegnemen van wettelijke belemmeringen om doelen te bereiken.

Samenwerking: provincie aan zet

De provincies organiseren het proces waarbij zij regio's, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke partijen betrekken. De provincies hebben bij de uitwerking de rol als gebiedsregisseur en verbinder richting gemeenten en waterschappen. De provincie bepaalt op welke wijze private en maatschappelijke partijen worden betrokken.

Actieve betrokkenheid van alle medeoverheden – inclusief rijkspartijen – is noodzakelijk. Alleen dan kan interbestuurlijk een arrangement ontstaan dat de overheden onderling bindt. Elke overheid levert een bijdrage vanuit de eigen rol, verantwoordelijkheid en mogelijkheden.

Het Rijk is betrokken met het oog op inbreng van nationale belangen, verbinding met grote nationale programma's, kennis en urgentieuiding (startpakket). Met de omgevingsagenda's is bovendien een netwerk van Rijk en regio opgebouwd dat tijdens de puzzelfase dient als podium voor uitwisseling, verdieping en samenwerking. Dit netwerk zorgde al voor versnelling en richten van investeringen, doordat partijen elkaar sneller konden vinden. Dit netwerk wordt benut bij het vormgeven van het provinciale proces.

Wat brengt het Rijk ter tafel?

Het ministerie van BZK ondersteunt het proces van het puzzelen door middel van het inbouwen van zowel ambtelijk als bestuurlijk overleg per provincie. Aan deze provinciale tafel schuiven relevante departementen en indien nodig andere overheden en vertegenwoordigers van novex-gebieden aan. In het kader van deze provinciale tafel worden tot juli 2023 drie momenten georganiseerd waar inzichten en tussenresultaten kunnen worden besproken en het Rijk de vinger aan de pols houdt op de voortgang van de processen in de provincies. Twee van deze sessies zullen op ambtelijk niveau worden georganiseerd, Bij één van de drie sessies zal de minister voor vro ook zelf aanwezig zijn.

Provincies geven concrete, cruciale ruimtelijke keuzes op als spanningspunten en kansen. Dat kan ook een herschikking van opgaves binnen en tussen provincies betreffen. Het College van Rijksadviseurs (cra) kan Rijk en provincies tijdens het proces adviseren vanuit een onafhankelijke positie, met name over de rol en impact van ontwerpend onderzoek en ontwerpkracht.

Er is een duidelijke wisselwerking in het opstellen van de provinciale puzzels door provincies en het opstellen van een ontwikkelperspectief en maken van uitvoeringsstrategie door de novex-gebieden. In geval van verschil van inzicht wordt dit besproken aan de eerder vermelde tafels. Het Rijk beslist over de voorliggende ruimtelijke keuzes, als de betrokken partijen hier niet uitkomen, zoals beschreven in de spelregels (conflictbeslechting).

Afsprakenfase

Resultaat: twaalf ruimtelijke arrangementen

Het ministerie van vzk en de provincies bundelen de afzonderlijke provinciale puzzels tot een samengesteld beeld, de bijdrage vanuit de betreffende novex-gebieden, overzicht van de uitvoerings- en investeringsvoorstellen, de gesignaleerde spanningspunten en daartoe voorgestelde nationale keuzes.

In oktober 2023 komen Rijk en provincies in samenspraak tot een 'ruimtelijk arrangement' waarin zij als overheden per provincie afspraken maken hoe zij de ruimtelijke puzzel naar de praktijk vertalen. Overheden zetten gezamenlijk hun beschikbare instrumenten en middelen in. Het ruimtelijk arrangement bestaat uit:

1. Ruimtelijk beeld en wederkerige afspraken per provincie
2. Cruciale nationale richtinggevende keuzes op de spanningspunten (door het Rijk)
3. Bijdrage vanuit de novex-gebieden op basis van de ontwikkelperspectieven
4. Wederkerige afspraken over samenhangen in uitvoering (planning, organisatie, uitvoeringskracht Rijk)
5. Investeringsafspraken per provincie (gebundelde inzet en/of labelen voor gebiedsopgaven vanuit bestaande fondsen)

Samenwerking: gezamenlijk tot afspraken komen

Het Rijk en de provincies stellen, in samenspraak met mede overheden, samen het ruimtelijk arrangement op, ieder vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid. De minister voor vro coördineert en voert regie namens het Rijk. De bewindspersonen in het fysieke domein zien het als een gezamenlijke verantwoordelijkheid om tot de ruimtelijk arrangementen te komen, ieder vanuit de eigen rol en verantwoordelijkheid. Deze krijgen de vorm van wederkerige afspraken tussen Rijk en provincie. De minister voor vro tekent samen met de andere betrokken bewindslieden de afspraken met provincies en ziet toe op de borging van de afspraken in de aanscherping van de novi. Bestuurders (van de regio) spreken de intentie uit om de afspraken te laten doorwerken in omgevingsvisie en omgevingsplannen. Dit verandert niets aan de huidige bevoegdheden van de overheden.

Wat brengt het Rijk ter tafel?

Ook in de afsprakenfase kan gebruik worden gemaakt van de overlegstructuur op de provincietafel, op gebiedsniveau, de ad-hoc escalatie, vanuit de verantwoordelijke bewindspersonen in het fysieke domein of bij samenhangende vraagstukken onder regie van de minister voor vro om aanvullende richtinggevende keuzes kunnen maken.

Proces na oktober 2023

Na het ruimtelijk arrangement richten het Rijk en de provincies een cyclisch proces in, waarin ruimte is voor nieuwe ontwikkelingen vanuit de nationale programma's, aanvullende ruimtelijke keuzes en nieuwe ruimtelijke kansen. Een belangrijk onderdeel van het cyclisch proces is het monitoren van de voortgang om tijdig bij te kunnen sturen in het tempo en resultaat van de uitvoering. Indien nodig worden de afspraken bijgesteld. Afspraken kunnen in een nieuwe kabinetsperiode worden herzien binnen de geldende (internationale) wet- en regelgeving.

4.2 Gebiedsgerichte regie in de NOVEX-gebieden: naar ontwikkelperspectief en uitvoeringsafspraken

Naast de ruimtelijke regie per provincie wordt ook ingezet op een gebiedsgerichte regie in NOVEX-gebieden. Het betreft hier gebiedsontwikkelingen waar nationale opgaven in het fysieke domein dusdanig stapelen dat een gebiedsgerichte ordening en prioritering van verschillende nationale opgaven noodzakelijk is om te kunnen komen tot de gewenste herbestemming en/of ingrijpende herinrichting. In deze gebieden is duidelijk dat als overheden (Rijk, provincie, gemeente en waterschap) hier met andere partijen geen goede gezamenlijke aanpak op voeren, deze gebieden de komende jaren niet de grote transitie gaan doormaken die nodig is voor het halen van de nationale en Europese doelstellingen. Daarvoor is in deze gebieden de transitieopgave te groot, zijn sectorale oplossingen dus onvoldoende en is er gedeeld eigenaarschap noodzakelijk over sectoren, overheden en maatschappelijke partijen voor een goede aanpak.

Het doel van de gebiedsgerichte regie in de NOVEX-gebieden is het versnellen van besluitvorming omtrent samenhangende ruimtelijke keuzes en de uitvoering van maatregelen zodat plannen toekomstbestendig, met ruimtelijke kwaliteit, en in samenhang gerealiseerd kunnen worden. In deze gebieden zullen Rijk en regio als partners, conform een nieuwe werkwijze, gebieds- en opgavegericht nauw samenwerken. Met de verstedelijkingsstrategieën hebben de samenwerkende overheden in de afgelopen periode veel ervaring opgedaan met deze manier van werken. Het Rijk treedt op als actieve partner in de gebieden door capaciteit en middelen in te zetten om tot die strategieën te komen. Ook zal het Rijk actief meedoen bij de uitwerking naar een gezamenlijk gedragen programmering en bestuurlijke afspraken.

Kern hierbij is dat overheden, maatschappelijke organisaties en andere belangrijke stakeholders gezamenlijk vastleggen wat noodzakelijk en haalbaar is om deze gebieden versneld toekomstbestendig te ontwikkelen. Dit gezamenlijk ontwikkelperspectief is de basis voor strategische besluiten van alle overheden voor de ontwikkeling van het gezamenlijk afgestemde uitvoeringsafspraken en investeringsbesluiten. Daarnaast leveren de NOVEX-gebieden een belangrijk onderdeel van de provinciale puzzel. Het ontwikkelperspectief en strategische keuzes binnen het gebied zijn van substantiële betekenis voor de betrokken provincies.

Om deze stap te kunnen zetten, wordt in dit programmaplan uiteengezet wat verstaan wordt onder een ontwikkelperspectief, hoe dit programmatisch vormgegeven kan worden en wat dat betekent ten aanzien van de uitvoeringsafspraken die we hier gezamenlijk op willen maken. Ook wordt de planning uiteengezet, waarbij de ritmiek tussen de te leveren producten met provincies en in de NOVEX-gebieden op elkaar aangesloten zijn.

De novEX-gebieden

De novEX-gebieden vloeien voort uit de definitie van acht novi-gebieden, zeven verstedelijkingsstrategieën, een tweetal nieuwe gebieden en een enkele samenvoeging. Een overzicht van de novEX-gebieden, de achtergrond van het gebied, de opgave per gebied en de trekkende bewindspersoon is opgenomen in bijlage I.

De novEX-gebieden beslaan een groot deel van Nederland, maar zijn niet de enige gebieden waar het Rijk samenwerkt met de regio en waar grote opgaven spelen. Er lopen veel gebiedsgerichte trajecten waar het Rijk en de regio samenwerken, zoals de Regiodeals, de Regionale Energie Strategieën (RES), de woondeals etc. De novEX-gebieden onderscheiden zich doordat daar het proces om te komen tot samenhangende ruimtelijke keuzes vanuit een nationale urgentie centraal wordt gesteld. Daarmee geven de novEX-gebieden ook direct uitvoering aan de (aangescherpte) Nationale Omgevingsvisie.

De gebiedsgerichte regie in de novEX-gebieden bouwt zoveel mogelijk voort op de samenwerking die al bestaat. Voor de novi-gebieden zijn plannen van aanpak opgesteld die door Rijk en regio bestuurlijk zijn bekrachtigd. Voor de verstedelijkingsgebieden is de afgelopen jaren door Rijk en regio gewerkt aan verstedelijkingsstrategieën waarin de gezamenlijke opgaven, gedeelde ambities en benodigde randvoorwaarden in beeld zijn gebracht. Deze verstedelijkingsstrategieën zijn op korte termijn al gereed voor het maken van eerste uitvoeringsafspraken.

Aanpassingen op deze lopende trajecten zijn: (I) samenvoegen onder één gebiedsaanpak van de Verstedelijkingsregio Zwolle en het novi-gebied regio Zwolle, (II) het verstedelijkingsgebied Arnhem/Nijmegen/ Foodvalley te combineren met de opgave in het omliggende landelijke gebied en (III) het toevoegen van 2 nieuwe novEX-gebieden (als uitkomst van de verdieping van de drie perspectieven), zijnde Schiphol en de Lelylijn. De Lelylijn doen we in de vorm van een MIRT-onderzoek waarin integraal naar wonen, werken en mobiliteit wordt gekeken.

Deze zestien novEX-gebieden staan centraal in de lopende kabinetsperiode om de uitvoering te versnellen. We monitoren de voortgang om tijdig bij te kunnen sturen als dat nodig blijkt. In hoofdstuk 5 is een toelichting op de monitoring opgenomen.

Huiswerkfase

Resultaat: vertaling van het provinciale startpakket naar gebieden

De provincies, gemeenten, waterschappen en het Rijk trekken als partners op in de vertaling van de opgaven uit één of meerdere provinciale startpakket(ten) naar de opgave voor de novex gebieden.

Samenwerkingsrelatie in de huiswerkfase

In de doorontwikkeling van de novex-gebieden wordt met betrokkenen uitgewerkt hoe deze gestalte kan krijgen en wat dat vraagt van de samenwerking en aangepaste inzet, zowel vanuit het Rijk als vanuit de regionale partners.

Per novex-gebied is een gezamenlijke Rijk-regio governance opgezet. Hierbij wordt gewerkt met een duo van een Rijk- en Regio vertegenwoordiger. Op rijksniveau is de meest betrokken minister, vanuit een kabinetsbrede opdracht, een eerste aanspreekpunt voor het kabinet en de bestuurder uit de regio. Vanuit de regio wordt in principe één bestuurlijke trekker naar voren geschoven die de regio inbreng kan vertegenwoordigen.

De minister en de bestuurder uit de regio spelen een belangrijke rol bij het versnellen van besluitvorming omtrent samenhangende ruimtelijke keuzes en de uitvoering van maatregelen zodat plannen toekomstbestendig en in samenhang gerealiseerd kunnen worden. Ze dragen hierin beiden een resultaatverantwoordelijkheid; van een ontwikkelperspectief voor het novex-gebied tot het maken van uitvoeringsafspraken die gedragen worden door zowel het kabinet als de dagelijks besturen van de betrokken medeoverheden en andere partijen. Aangezien de opgaven in samenwerking met maatschappelijke organisaties en marktpartijen worden opgepakt, is het opportuun om ook te bezien hoe zij hierin een rol kunnen krijgen.

De bestuurders bepalen gezamenlijk de strategie als het schuurt. Dit betekent geenszins dat betreffende bestuurders er alleen voor staan. Vanuit de regionale overheden en de betrokken departementen wordt voor goede ambtelijke vertegenwoordiging in de governance van de novex-gebieden gezorgd. Vanuit het Rijk wordt veelal in hoog ambtelijke duo's gewerkt in de novex-gebieden ter ondersteuning van de trekkende bewindspersoon. De minister voor vro heeft een coördinerende verantwoordelijkheid over de novex-gebieden. In geval van verschil van inzicht gelden de eerder beschreven spelregels (conflictbeslechting).

Wat brengt het Rijk ter tafel?

- Keuze voor zestien novex-gebieden
- Startpakket voor provincies
- Voor elk gebied is één bewindspersoon eerste aanspreekpunt vanuit het kabinet (afhankelijk van de grootste opgave in het gebied), zie bijlage I

Concretiseringsfase

Resultaat: ontwikkelperspectief per novex-gebied

De novex-gebieden stellen een ontwikkelperspectief op. Het gezamenlijk ontwikkelperspectief is de basis voor strategische besluiten en uitvoeringsafspraken tussen alle overheden. Het concretiseren van het gezamenlijke ontwikkelperspectief, in de zin naar welk gezamenlijk 'eindbeeld' toegewerkt wordt en welke ruimtelijke keuzes daarvoor nodig zijn, is de eerste stap (aanscherping) die door de novex-gebieden gemaakt moet worden. Dit biedt ook een systematischer aanpak van het opgavegericht werken. Per 1 juli 2023 zijn de ontwikkelperspectieven van de novex-gebieden klaar, gelijktijdig met de provinciale puzzel, zodat deze samen opgaan richting afspraken tussen Rijk en medeoverheden (en andere regiopartners zoals maatschappelijke organisaties en marktpartijen).

Het uitwerkingsniveau van het ontwikkelperspectief zal per novex-gebied verschillen, gezien de opgaven en de verschillende fases waarin de gebieden zich bevinden. Dit vraagt maatwerk per novex-gebied.

Het ontwikkelperspectief omvat op hoofdlijnen:

- Hoofdoopgave in het gebied en welke andere opgaven in samenhang meekoppelen (de oplossing voor de hoofdoopgave is veelal ook een oplossing voor andere opgaven)
- Op welke wijze het novex-gebied concreet bijdraagt aan de nationale programma's die direct samenhangen met deze hoofdoopgave en aan de regionale doelen.
- Toekomstbestendige gebiedsontwikkeling als een praktische zoektocht naar de identiteit van een gebied van waaruit de kernwaarden van een gebied elkaar maximaal kunnen versterken zodat een gebied zich organisch en in balans kan ontwikkelen (afwegingsprincipe novi).
- Gezamenlijk beeld van welke ruimtelijke keuzes nodig zijn om het ontwikkelperspectief te realiseren en hoe deze samenhangen met de nationale ruimtelijke keuzes en behoud of versterking van de ruimtelijke kwaliteit
- Hoe het ontwikkelperspectief concreet bijdraagt aan de provinciale puzzel (regie per provincie)
- Aangescherpte doelstelling(en) van het novex-gebied

Essentieel hierbij is dat geen afwenteling plaatsvindt op andere gebieden en dat kringlopen zoveel mogelijk worden gesloten in termen van energie, materialen, grondstoffen en water zoals beschreven in afwegingsprincipes voor gebiedsontwikkeling van de novi.

Idealiter wordt er in de ontwikkelperspectieven vooruit gekeken naar de programmering en uitvoeringsfase. Bijvoorbeeld richting de te maken afspraken en de mogelijkheden om instrumentarium in te zetten als ruimtelijke oplossing of ruimtebeslag van bepaalde puzzelstukken te verkleinen.

Samenwerkingsrelatie in de concretiseringsfase

Overheden, maatschappelijke organisaties en andere belangrijke stakeholders leggen gezamenlijk vast wat noodzakelijk en haalbaar is om het desbetreffende novex-gebied versneld toekomstbestendig te ontwikkelen. Met respect voor ieders verantwoordelijkheden waarin we de opgave en het gebied centraal stellen.

De verantwoordelijkheid voor de totstandkoming van het ontwikkelperspectief ligt bij de aangewezen bewindspersoon en de bestuurlijke trekker vanuit de regio. De minister voor vro heeft een coördinerende verantwoordelijkheid over de novex-gebieden als invulling van de regierol.

Wat brengt het Rijk ter tafel?

Deze regierol biedt ook een handreiking naar collega-bewindslieden, in de zin dat de minister voor vro de trekkende bewindspersoon kan helpen op verschillende fronten.

Actieve inzet van ruimtelijk instrumentarium in het novex-gebied

- Coördinatie op de inzet van rijksuitvoeringsdiensten, w.o. ontwikkel eenheid.
- Ontwerpkracht en ruimtelijke concepten uit het programma Mooi Nederland
- Ondersteuning (ontwerpend onderzoek, kennis over fondsen, ruimtelijke data, kennisuitwisseling, inzet overlegorgaan fysieke leefomgeving, etc.)
- Ondersteuning in het vormgeven van een regionale investeringsagenda
- Zicht op bestaande financiële stromen en programmafondsen
- Inzicht in de beschikbaarheid en ontwikkelpotentie van rijksvastgoedposities (zowel in de novex-gebieden als daarbuiten wanneer daardoor schuifruimte ontstaat in het novex-gebied)

Operationaliseringsfase

Resultaat: uitvoeringsagenda per NOVEX-gebied, inclusief RIA

Op basis van het ontwikkelperspectief wordt per NOVEX-gebied een gezamenlijk plan opgesteld: wat gaan we wanneer doen en met wie (inclusief volgtijdelijke afhankelijkheden). Hiermee wordt de stap richting uitvoering en de bijbehorende ruimtelijke keuzes gezet om zo de stip op de horizon – in de komende vier tot tien jaar te bereiken. Dit plan omvat onder andere een uitvoeringsagenda inclusief regionale investeringsagenda en het type afspraken waar we naartoe werken.

Samenwerkingsrelatie tijdens operationaliseringsfase

Ook in deze fase is de trekkend bewindspersoon samen met de bestuurder uit de regio verantwoordelijk om tot (proces)resultaten te komen voor het betreffende NOVEX-gebied. Net als bij het opstellen van het ontwikkelperspectief geldt dezelfde samenwerkingsrelatie voor de programmering en fasering. In deze fase komt er wel meer nadruk te liggen op het versterken van de uitvoeringskracht van de partners zelf en gezamenlijk. In deze fase werken we ook toe naar commitment via het opstellen van een regionale investeringsagenda die wordt vastgelegd in een convenant.

Wat brengt het Rijk ter tafel?

- **Versterkte rijksinzet in de uitvoering:** In de NOVEX-gebieden gaat het Rijk actief bijdragen aan de planvorming en –uitvoering die nodig is om de nationale belangen te waarborgen en te behartigen (zie ook hoofdstuk 3). Op welke wijze is afhankelijk van de specifieke situatie en mogelijkheden in het gebied, van het gebiedsproces en de spelers daarin
- **Regionale Investeringsagenda:** Per NOVEX-gebied bijdragen aan een gezamenlijk vormgegeven regionale investeringsagenda voor de NOVEX-gebieden
- **Inzicht in volgtijdelijke afhankelijkheden:** (nationale programma's) zodat hiermee rekening wordt gehouden in de programmering en fasering
- **Zicht op bestaande financiële stromen en programmafondsen:** en de samenhang daartussen zodat deze onderdeel kunnen worden gemaakt van regionale investeringsagenda's in de NOVEX-gebieden, en op die wijze gericht en meer complementair kunnen worden ingezet

Uitvoeringsfase

Resultaat: Uitvoeringsafspraken per NOVEX-gebied

Het ontwikkelperspectief en de uitvoeringsagenda vormen de basis voor gezamenlijk afgestemde uitvoeringsafspraken en investeringsbesluiten. Hieronder valt ook de eventuele rijksbijdrage vanuit bestaande fondsen en programma's aan de ontwikkeling van het gebied en de bekostiging van inzet van rijksuitvoeringsdiensten.

Samenwerkingsrelatie in uitvoeringsfase

Vanuit het ontwikkelperspectief met bijhorende planning op te zetten werken we ook toe naar gezamenlijke afspraken. Het zijn onder andere afspraken over:

- te behalen doelen
- voorkeursvolgordes
- afwegingsprincipes
- uitvoering van de te maken keuzes
- inzet uitvoeringskracht
- inzet van rijksuitvoeringsdiensten en grond
- instrumenten
- financiering

Deze afspraken worden vastgesteld, bijvoorbeeld naar bestuursakkoorden met uitvoeringsafspraken die in de tijd zijn geplaatst (van korte naar langere termijn).

De uitvoeringsafspraken in de novex-gebieden lopen, daar waar mogelijk, samen op met de ruimtelijke arrangementen die worden afgesloten met de provincies. Qua ritmiek zal deze aansluiting niet altijd gezamenlijk omdat aangezien enkele novex-gebieden al in de fase zitten richting uitvoeringsafspraken (de verstedelijkingsgebieden). De provinciale ruimtelijke arrangementen geven een landsdekkend beeld, cruciale ruimtelijke keuzes en omvatten wederkerige afspraken. De novex-gebieden maken hier ook deel van uit, waarbij de fase en concreetheid zal verschillen.

Bestuurders van de regio spreken de intentie uit het ontwikkelperspectief door te laten werken in Omgevingsvisies en Omgevingsplannen. Dit verandert niets aan de huidige bevoegdheden van de overheden.

Wat breng het Rijk ter tafel?

Beleid

- Aanscherping van de novex zodanig dat deze helpend is om de afspraken uit te voeren en elkaar aan de afspraken te houden

Kennis en ervaring

- Specifieke kennis en ervaring in (grootschalige) gebiedsontwikkeling, grondposities, coördinatie van door het Rijk te nemen (investerings)besluiten, rijksdeelname in de grondexploitatie van gebiedsontwikkelingen, instrumenten vanuit Rijk

Inzet

- Inzet gebiedsmanagers, gronden, instrumenten vanuit Rijk
- Gecoördineerde inzet rijksuitvoeringsorganisaties
- Inzet van rijksmiddelen voor deze gebieden vanuit bestaande programma's en fondsen binnen de budgettaire kaders van het coalitieakkoord, in het verlengde van een regionale investeringsagenda

Proces na vaststelling van de uitvoeringsafspraken

Het Rijk vertaalt de gemaakte afspraken naar investeringsbeslissingen en naar eigen uitvoeringskracht voor de ontwikkeling van de novex-gebieden. Het Rijk neemt het afgesproken deel van de uitvoering ter hand door rijksuitvoeringsorganisaties, gronden, mensen, instrumenten en middelen in te zetten om de uitvoering in gebiedsontwikkelingen op weg te helpen of te versnellen.

NOVEX-gebieden in relatie tot regie per provincie

Essentieel in het programma NOVEX is het samenspel tussen de regie per provincie en de gebiedsgerichte regie in de NOVEX-gebieden. Zo vallen sommige NOVEX-gebieden in meerdere provincies, is er soms overlap tussen de verschillende NOVEX-gebieden en zijn ruimtelijke keuzes in het ene spoor doorslaggevend voor het versnellen van de uitvoering in het andere spoor. In dit samenspel zien we twee verschillende aspecten: inhoudelijke overlap en de wijze van sturing.

Inhoudelijke overlap: Bij de uitvraag van het startpakket (regie per provincie) wordt aan de provincies gevraagd om met het Rijk en partners in de NOVEX-gebieden een doorvertaling te maken van de opgaven en voorliggende ruimtelijke keuzes vanuit de nationale programma's, naar de NOVEX-gebieden. Dit vraagt van provincies om met andere provincies samen te werken, omdat sommige NOVEX-gebieden in meerdere provincies zijn gelegen en om afstemming met en tussen verschillende NOVEX-gebieden. Zo zorgen we dat NOVEX-gebieden integraal deel uitmaken van de provinciale puzzel. Op de provincietafel worden tijdens de rit opgaven tussen provincies en NOVEX-gebieden besproken, denklijnen en oplossingsrichtingen gedeeld, vragen samen uitgezocht en van elkaar geleerd.

Sturing: De provincie voert regie vanuit het leggen van de provinciale puzzel. Ieder NOVEX-gebied kent echter verschillende betrokken partijen, tempo en (hoofd)opgaven. De regie in de NOVEX-gebieden is daarom de verantwoordelijkheid van de trekkende bewindspersoon en de bestuurder uit de regio. Zij spelen een belangrijke rol in het versnellen van besluitvorming omtrent samenhangende ruimtelijke keuzes en de uitvoering van maatregelen zodat plannen toekomstbestendig en in samenhang gerealiseerd kunnen worden. Zij bepalen de strategie als het schuurt. Het is aan de provincie om in de puzzelfase vorm te geven aan de afstemming met de betreffende NOVEX-gebieden, bijvoorbeeld door vertegenwoordigers uit het NOVEX-gebied uit te nodigen voor de provincietafel.

5 Datagedreven aanpak & monitoring

5.1 Datagedreven aanpak: versterking van de ruimtelijke informatiepositie

De uitvoering van NOVEX is gebaat bij een betrouwbare en gedeelde informatiebasis. Besluiten op basis van foute aannames leiden tot vertraging in het bereiken van gewenste resultaten, ondermijnen het draagvlak en resulteren in onnodige faalkosten.

Het Rijk stimuleert de inzet van essentiële, al algemeen beschikbare ruimtelijke data en onderzoekt de mogelijkheden deze verder met aanvullende informatie en modellen uit te breiden. Daarmee creëren we een gemeenschappelijk datafundament. Dat biedt alle belanghebbenden een aantal grote voordelen:

- Kennis over ruimtelijke vraagstukken en hun onderlinge samenhang
- Een stevige basis voor ontwerpend onderzoek naar mogelijke oplossingen
- Inzicht in de effecten van alternatieve beleidsopties
- Transparantie over de gronden voor besluitvorming en
- Een handvat voor monitoring en evaluatie van de uitvoering

Het open karakter van een gezamenlijke informatiepositie waarborgt transparantie en gelijkwaardigheid voor iedereen. Het faciliteert de dialoog met betrokkenen en levert daarmee een bijdrage aan het verwerven van draagvlak. Initiatiefnemers kunnen de data vrij gebruiken bij het opstellen van hun vergunningsaanvraag. Het bedrijfsleven mag de data aanwenden voor het ontwikkelen van innovatieve dienstverlening. Op deze manier draagt de gemeenschappelijke informatiepositie in alle fasen van de beleidscyclus bij aan de versnelling van het ruimtelijk beleid.

Het Rijk onderzoekt in nauwe samenwerking met medeoverheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven de geschiktheid en financiële haalbaarheid van de volgende informatieproducten:

- Een onderlegger voor de provinciale uitwerking van ruimtelijke opgaven
- Bouwstenen voor de toekomstige uitbouw van het Digitaal Stelsel Omgevingswet
- Een landelijke voortgangsmeter NOVEX
- Een digitale tweeling van elk van de NOVEX-gebieden

Bij de ontwikkeling van deze producten wordt zoveel mogelijk hergebruik gemaakt van reeds beschikbare databronnen.

Pilot De Peel

Doel is faciliteren van NOVEX-gebieden met datasets en kennisproducten (gebaseerd op data-analyse). Om de mogelijkheden in beeld te krijgen beginnen we met De Peel als pilot. Er is een eerste overzicht gemaakt van de ingezette kennisproducten in De Peel en daarbij expliciet gemaakt wat de bijdrage is/zou kunnen zijn vanuit een datagedreven aanpak. Dit vormt de opmaat voor gesprek met de andere NOVEX-gebieden.

5.2 Monitoring van de doelen

Het programma NOVEX zet erop in om de uitvoering van de NOVI te versnellen, de ruimtelijke regierol van het Rijk te versterken en de samenwerking in de (uitvoerings-)relatie met provincies én gebieden te vernieuwen. We monitoren de voortgang om tijdig bij te kunnen sturen als dat nodig blijkt. We rapporteren jaarlijks via een voortgangsrapportage over de realisatie van de doelstellingen van het programma en de mijlpalen en factoren die van invloed zijn op de realisatie. In de voortgangsrapportage geven we een kwalitatief beeld van de voortgang van het programma.

Doelstellingen	Indicatoren	Producten
Versnellen van de uitvoering van de Nationale Omgevingsvisie	<ul style="list-style-type: none"> Analyse, knelpunten en kansen Voortgang per provincie in het behalen van de nationale doelstellingen Voortgang per NOVEX-gebied in het behalen van de nationale doelstellingen Inzet rijksuitvoeringskracht Voortgang opzetten regionale investeringsagenda 	<ul style="list-style-type: none"> Lerende agenda Beeld van de puzzel per provincie Ruimtelijke arrangementen Ontwikkelperspectief NOVEX-gebieden Uitvoeringsafspraken Per NOVEX-gebied een regionale investeringsagenda
Versterken van de ruimtelijke regierol van het Rijk	<ul style="list-style-type: none"> Voortgang in het leggen van verbindingen, het maken van keuzes en prioriteren 	<ul style="list-style-type: none"> Provincietafel bijeenkomsten BWO-overleggen Inzet ruimtelijk instrumentarium
Vernieuwen van de samenwerking in de (uitvoerings)relatie met provincies én in gebieden	<ul style="list-style-type: none"> Interbestuurlijke samenwerking Interdepartementale samenwerking Samenwerking met andere partners (ofL inzet) 	<ul style="list-style-type: none"> Inregelen van interbestuurlijke samenwerking Trekkende bewindspersoon en regionale bestuurder Inregelen interdepartementale samenwerking

Om dit kwalitatieve beeld te laden halen we input op uit de provincietafels, interdepartementale overleggen en ad-hoc escalatie overleggen. Daarnaast raadplegen we de formele correspondentie en afspraken tussen Rijk en regio. Vanuit het programma Mooi Nederland wordt de voortgang en verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de NOVEX-gebieden gevolgd en gemonitord via de ruimtelijke kwaliteitsteams (Q-teams). Ten aanzien van monitoring van ontwikkelingen sluiten we aan bij de monitor NOVI.

Bijlage I

– NOVEX-gebieden

Aanpassingen op de lopende trajecten zijn:

- Samenvoegen onder één gebiedsaanpak van de Verstedelijkingsregio Zwolle en het novi-gebied regio Zwolle,
- Het verstedelijkingsgebied Arnhem/Nijmegen/ Foodvalley te combineren met de opgave in het omliggende landelijke gebied en
- Het toevoegen van 2 nieuwe NOVEX-gebieden (als uitkomst van de verdieping van de drie perspectieven), zijnde Schiphol en de Lelylijn. De Lelylijn doen we in de vorm van een MIRT-onderzoek waarin integraal naar wonen, werken en mobiliteit wordt gekeken.

1. Amsterdam Noordzeekanaalgebied

In dit gebied is een fundamentele transitie nodig naar een circulaire en fossielvrije economie. De ruimte die daarvoor nodig is brengt spanning mee met andere ruimtevrugnende functies, zoals verstedelijking en waterberging, de leefbaarheid en de instandhouding van het werelderfgoed Hollandse Waterlinies.

Achtergrond: novi-gebied

Trekkend bewindspersoon: Minister van Economische Zaken en Klimaat

2. Regio Schiphol

In dit drukbevolkte gebied stapelen bij uitstek veel grote (ruimtelijke) opgaven: ruimte voor de luchthaven, woningbouw, kwaliteit van de leefomgeving, instandhouding werelderfgoed Hollandse Waterlinies. Voor dit gebied is een toekomstbestendig perspectief met bijbehorende keuzes noodzakelijk.

Achtergrond: nieuw NOVEX-gebied

Trekkend bewindspersoon: Minister van Infrastructuur en Waterstaat

3. Verstedelijkingsgebied Metropoolregio Amsterdam

Voor deze regio geldt een forse bouwopgave. De verstedelijkingsstrategie voor dit gebied richt zich op de bouw van 175.000 woningen tot 2030, waarbij mogelijkheden worden onderzocht om dit te verhogen tot 220.000 woningen, met daarnaast ruimte voor 250.000 arbeidsplaatsen tot 2040. Deze opgave brengt veel andere opgaven met zich mee; zorg voor de bijbehorende duurzame energieopwekking, het op orde houden van de bereikbaarheid, instandhouding werelderfgoed Hollandse Waterlinies en Beemster en voldoende groen in en om het stedelijk gebied.

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie

Trekkend bewindspersoon: Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

4. Verstedelijkingsgebied Zuidelijke Randstad

Voor deze regio is in 2019 een verstedelijkingsakkoord gesloten. Afgesproken is 70.000 woningen en ruimte voor werk (80.000 arbeidsplaatsen) te realiseren langs de 'Oude Lijn' en 100.000 woningen op goed bereikbare plekken. Hiermee wordt de agglomeratiekracht van deze regio versterkt. Recent is bestuurlijk afgesproken om tot een actualisering en verbreding van het akkoord te komen (groen, energie).

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie

Trekkend bewindspersoon: Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

5. Rotterdamse haven

Ook in dit havengebied is een fundamentele transitie nodig naar een circulaire en fossielvrije economie. De ruimte die daarvoor nodig is levert spanning met andere ruimtevragende functies op en met de leefomgevingskwaliteit. Hierbij speelt ook dat het havengebied grenst aan het stedelijk gebied van Rotterdam. Dit brengt vraagstukken van stedelijke transitie met zich mee.

Achtergrond: novi-gebied

Trekkend bewindspersoon: Minister van Infrastructuur en Waterstaat

6. Het Groene Hart

De ruimtelijke kwaliteit van de leefomgeving van het Groene Hart staat onder druk door de verstedelijkingsbehoefte en de daar aan gekoppelde mobiliteit, de noodzaak om bodemdaling tegen te gaan, de daarbij komende noodzaak om andere manieren van landbouw te gaan bedrijven en de behoefte tot opwekken van duurzame energie. Ook ligt in het Groene Hart een deel van het UNESCO werelderfgoed Hollandse Waterlinies. Een gebied dus met stapeling van veel en diverse opgaven die een samenhangende aanpak vereisen.

Achtergrond: novi-gebied

Trekkend bewindspersoon: Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

7. Verstedelijkingsgebied Utrecht-Amersfoort

In deze regio komt een forse woon- en werkopgave samen met de landelijke functie van deze regio als 'draaischijf' van Nederland. De verstedelijkingsstrategie voor deze regio richt zich met nabijheid als leidend principe op de realisatie van 112.000 arbeidsplaatsen tot 2040 en de bouw van 90.000 woningen tot 2030 en 165.000 woningen tot 2040. Dit vraagt in deze regio om aanzienlijke aanvullende bereikbaarheidsmaatregelen, maatregelen om het groen mee te laten groeien en het de waarden van het UNESCO Werelderfgoed Hollandse Waterlinies te borgen en te versterken.

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie

Trekkend bewindspersoon: Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

8. Gebied Arnhem-Nijmegen-Foodvalley

Voor dit gebied is de strategie 'Meer landschap, meer stad' opgesteld, gericht op de realisatie van 100.000 woningen tot 2040 en bijbehorende arbeidsplaatsen tot 2040. In deze strategie is natuurontwikkeling een belangrijk onderdeel. Voor delen van dit gebied ligt er ook een belangrijke opgave als het gaat om natuurversterking en landbouwtransitie.

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie, incl. omliggend landelijk gebied
Trekend bewindspersoon: Minister voor Natuur en Stikstof

9. North Sea Port District

In dit gebied gaat het om de verduurzaming van het havenindustriële complex Gent – Terneuzen – Vlissingen. Dit moet gebeuren in combinatie met een bereikbaarheidsopgave en het feit dat deze regio met bevolkingsdaling te kampen heeft. Daarnaast moeten oplossingen gevonden worden in een grensoverschrijdende context.

Achtergrond: novi-gebied
Trekend bewindspersoon: Minister voor Klimaat en Energie

10. Stedelijk Brabant

De verstedelijkingsstrategie voor dit gebied richt zich op de realisatie van 94.000 woningen tot 2030 en de bijbehorende werkgelegenheid. Op kortere termijn liggen er grote kansen in het metropool regio Eindhoven met hoogstedelijke centrumontwikkeling. Hiermee moet ook de Brainport positie van deze regio worden versterkt.

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie
Trekend bewindspersoon: Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

11. De Peel

In De Peel komen heel veel opgaven samen die elkaar beïnvloeden en ruimte vragen. Zoals de landbouw- en energietransitie, natuurherstel, aanpak van droogte, verbeteren van de waterkwaliteit, economische vitaliteit, reactivering vliegbasis De Peel, verstedelijking, leefbaarheid en beschikbaarheid van voorzieningen. In dit gebied gaat het dus om een fundamentele transitie van het gebied.

Achtergrond: novi-gebied
Trekend bewindspersoon: Minister voor Natuur en Stikstof

12. Zuid-Limburg

Hier gaat het om het circulair maken van de economie (transitie Chemelot), aanpak van kwetsbare wijken en hun bewoners en het duurzame behoud en klimaatbestendig maken van het Nationaal Landschap Heuvelland. Dit mede naar aanleiding van de recente wateroverlast. Dit in een grensoverschrijdende context.

Achtergrond: novi-gebied
Trekend bewindspersoon: Minister/ staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat

13. Regio Zwolle

Belangrijk vraagstuk in dit gebied is hoe de opgave voor wonen en werken te combineren met de klimaatopgave en het watersysteem in deze regio. Tot 2040 moeten er 49.000 woningen en 20.000 arbeidsplaatsen in de regio Zwolle worden gerealiseerd. De grootste uitdaging voor de regio zit in het “klimaatadaptief verstedelijken”. Door haar ligging in de delta van de IJssel én Vecht is de regio extra kwetsbaar voor klimaatverandering en waterveiligheid.

Achtergrond: nov1-gebied en Verstedelijkingsstrategie

Trekkend bewindspersoon: Minister van Infrastructuur en Waterstaat

14. NOVEX-gebied Groningen (gebied tussen de stad Groningen, Hoogezand-Sappemeer, Delfzijl en de Eemshaven – Eemshaven)

In dit gebied is sprake van stapeling van opgaven (energietransitie, innovatieve economie, toekomstbestendige landbouw, krimp en groei) in combinatie met de urgentie van de versterkingsopgave.

Achtergrond: nov1-gebied

Trekkend bewindspersoon: Staatssecretaris Mijnbouw

15. Verstedelijkingsgebied Groningen-Assen

Voor dit gebied richt de strategie zich op de realisatie van 21.000 woningen tot 2030 en de bijbehorende werkgelegenheid (28.000 arbeidsplaatsen tot 2040). Realisatie van woningen gebeurt zowel in Groningen Stad en Assen als in de kleinere kernen. Hiermee moet de leefbaarheid in de hele regio versterkt worden.

Achtergrond: Verstedelijkingsstrategie

Trekkend bewindspersoon: Minister voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

16. Lelylijn

In het Coalitieakkoord is afgesproken om uit te werken hoe de Lelylijn, in het kader van het Deltaplan voor het Noorden, kan bijdragen aan versterking van de economie van het Noorden, de ontsluiting van nieuw te ontwikkelen woningbouwgebieden en betere internationale treinverbindingen met het noorden van Duitsland. Dat is wat er gaat gebeuren in deze samenhangende gebiedsuitwerking.

Achtergrond: nieuw novEX-gebied

Trekkend bewindspersoon: Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat

Bijlage II – Overzicht Nationale programma's ruimtelijke ordening

Op basis van ro brief maart 2022

Programma's ten aanzien van het bodem- en watersysteem (6)

- Programma Water en Bodem als Basis (Min IenW)
- Programma Bodem en Ondergrond (Staatssecretaris IenW)
- Nationaal Waterprogramma 2022-2027 (Minister IenW)
- Kennisprogramma Zeespiegelstijging (Min IenW)
- Beleidstafel Wateroverlast en hoogwater (Min IenW)
- Programma Integraal Riviermanagement (Min IenW)

Programma's ten aanzien van Landbouw en Natuur (2)

- Nationaal Programma Landelijk Gebied (Min LNV, MV VO en Min IenW)
- Programma Natuur/Agenda Natuurinclusief (Min Nens)

Programma's ordenende netwerken voor energie en een (circulaire) economie (9)

- Programma Energie Hoofdinfrastructuur (PEH) (Min KenE)
- Nationaal Programma Infrastructuur Duurzame Energie (Min KenE)
- Nationaal Plan Energiesysteem (Min KenE)
- Programma Noordzee en Partiële herziening (Min IenW)
- Nationaal Programma Regionale Energiestrategieën (RES) (Min KenE)
- Beleidsbrief Zon (Min KenE)
- Beleidsbrief Datacenters (Min VRO en Min EZK)
- Programma Werklocaties, Ruimte voor Economische Activiteit (Min VRO en Min EZK)
- Programma Circulaire Economie (Staatssecretaris IenW)

Programma's voor leefbare steden en regio's (6)

- Meerjarenprogramma infrastructuur, ruimte en transport (Min IenW, Staatssecretaris IenW)
- Programma Woningbouw (Min VRO)
- Verkenning versterken verstedelijkingsopgave zuid, oost en noord NL (Min VRO)
- Programma werklocaties, ruimte voor economische activiteit (Min EZK en Min VRO)
- Programma erfgoeddeal (Staatssecretaris ocw)
- Programma gezonde en groene leefomgeving (Min vws en Min LNV)

Overige programma's met impact op meerdere perspectieven (2)

- Nationaal Milieuprogramma (Staatssecretaris IenW)
- Programma concentreren, verduurzamen en vernieuwen defensievastgoed (Staatssecretaris Defensie)

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
www.minbzk.nl
www.woningmarktbeleid.nl

Juli 2022